

TID*skrift*

magasinet for filosofistuderende landet over

XVII

februar 2021

www.tidskrift.dk

TIDskrift

CALL FOR PAPERS

TIDskrift vil gerne udgive din artikel

udgivet 1. maj 2015

Næste deadline for indsendelse af bidrag til TIDskrift: **d. 01/04-2021;**
med henblik på udgivelse primo september 2021.

Se dette som en chance for at få din filosofiske tekst *peer-reviewet* og ud til
et *bredt* publikum.

Vi ser frem til at modtage dit bidrag!

Tak til reviewere!

Redaktion

Roskilde Universitet: Johan Kjær Christensen, Anders Kampman, Hans Fabricius-Rahbek, Gustav Løhde Fröhlich, Jakob El-Zein og Simon Birch

Syddansk Universitet: Thomas Hegelund, Kevin Zangenberg Juul & Bjørn Skjold Madsen

Dansk Pædagogisk Universitet: Asger August Olsson & Yannick Svensson

ISSN 2245-0610

Kontakt

Kontakt til *TIDskrift* kan ske ved henvendelse til en af følgende e-mail-adresser:

kontakt@tidskrift.dk

au.redaktion@tidskrift.dk

dpu.redaktion@tidskrift.dk

ku.redaktion@tidskrift.dk

ruc.redaktion@tidskrift.dk

sdu.redaktion@tidskrift.dk

Forord

Dette nummer af TIDskrift er den konkrete realisering af spændende tanker og en masse timers engageret og hårdt arbejde. Af den grund skal der indledningsvis lyde en stor tak til alle forfattere, reviewere, redaktører og korrekturlæsere, som har bidraget til indholdet og udformningen af dette magasin. På redaktionen er vi benovede over – endnu engang - at kunne agere samlingssted for landets filosofistuderende. I denne udgave er artiklerne skrevet af studerende fra DPU, AAU og RUC.

I sin artikel *En filosofisk metode til analyse af litteraturens rum* optegner Helene Bülow Nielsen, med udgangspunkt i filosofien, en metode til at analysere litterære tekster som rum – eller som Nielsen siger det med Heidegger: som litterære *bygningsværker*. Nielsen viser med afsæt i Heideggers tekst *Tænke bygge bo* (1951), hvordan det er muligt at anskue en litterær tekst som en forsamling af elementer, der udgør tekstens rum; et rum vi som læsere kan tage ophold i. Til at fremanalysere sammensætningen af disse væsentlige elementer, der udgør teksten som rum, inddrager Nielsen teori fra tre filosoffer som, på trods af at repræsentere markant forskellige traditioner, i denne henseende, supplerer hinanden. Fra Algirdas Julien Greimas frembringes begrebet om 'sprogets isotopi', med Maurice Merleau-Ponty et stilbegreb og til sidst hos Gilles Deleuze (i forening med Félix Guattari) en rhizomorfisk temaforståelse. Metodens analyse-mæssige perspektiver illustreres med udgangspunkt i Ursula Andkjær Olsens digtsamling *Mit smykkесkrin* (2020).

I artiklen *Fra ugrunden: Mod en fraktal ontologi* præsenterer Asger August Olsson en ny tilgang til spørgsmålet om ontologi. En tilgang, der ikke ligger skjult på sin kompleksitet, men som derimod omfavner det radikale og endda mystiske. Med læsningen af Reza Negarestani's *Cyclonopedia* (2008), som suppleres af Gilles Deleuze, Felix Guattari og Martin Heidegger, peger Asger på en ontologi defineret ved en forståelse af *olien*, som han siger: "...the oil is a narrator of the becoming-world.". Artiklens til

tider enigmatiske og svært tilgængelige sprog, med begreber som f.eks. *dustism*, *petropolitikken* og *blobjectivity*, skal muligvis forstås som en pointe i sig selv, hvad angår en hyperkompleks ontologi, der er karakteriseret ved *tilblivelse* og *foldning*; en *fraktalontologi*.

Står menneskeheden i en naiv position i sin forestilling om at kunne kontrollere klimakrisen, eller er bevidstheden om det antropocæne i vejen? I sin artikel problematiserer Ida Blok Gamborg Christensen, i lyset af en transnational konflikt om miljøansvar, Michel Serres' teori om en nødvendig krigserklæring mod naturen, hvis menneskeheden gerne vil skabe en fredstilstand mellem både sig selv og naturen. Denne økofilosofiske artikel behandler det stadig presserende problem, og kontekstualiserer det i et samfundspolitisk og etisk perspektiv.

Det ovenstående er redaktionens bud på at indfange hovedpointerne fra udgivelsens artikler. Vi opfordrer dog kraftigt vores læsere til at påbegynde et dybtgående studie af alle artiklerne med henblik på at indoptage og udfordre forfatterens slagkraftige filosofiske pointer på egen hånd. God læselyst!

På vegne af redaktionen

Anders Kampman

Ansvarshavende redaktør

Indholdsfortegnelse

En filosofisk metode til analyse af litteraturens rum <i>af Helene Bülow Nielsen</i>	2
Fra ugrunden: mod en fraktal ontologi <i>af Asger August Olsson</i>	24
Michel Serres' økofilosofiske projekt <i>af Ida Blok Gamborg Christiansen</i>	45

En filosofisk metode til analyse af litteraturens rum

skrevet af Helene Bülow Nielsen, RUC · udgivet februar 2021

Abstract

This article examines the space of literature - not as representations of geographical locations like literary critics have done earlier, but rather as a place the literary work consists of. That is, the literary work is understood as its own place which creates the space for a literary experience. The theoretical foundation of the article is thus Martin Heidegger's conception of the relationship between space and place. From this foundation the article explains the analytical method I developed in my master thesis. This method is based on Algirdas Julien Greimas' concept *isotopy*, Maurice Merleau-Ponty's concept *style* and Deleuze and Guattari's concept *rhizome*. The aim of the article is to construct a tool box consisting of these three parts that can be used in analyses of the spatial aspect of literary texts. To illustrate the use of the tool box I support it with a short analysis of Ursula Andkjær Olsen's poetic text *Mit smykkeskrin*.

Indledning: litteratur og rum

Litteraturens forhold til rummet er blevet udforsket under det, man kalder "den rumlige vending" (the spatial turn). Vendingen udstikker en ny agenda for forskningen inden for både human- og socialvidenskaberne, nemlig en agenda med fokus på begreber som landskab, sted, situerethed, netværk, deterritorialisering, kartografi, topologi og topografi.¹ Når litteraturforskere inden for denne vending har undersøgt litterære værker, har de typisk taget udgangspunkt i det geografiske sted, som værkerne enten handler om eller

¹ For en nærmere definition af den rumlige vending se mit speciale: Nielsen 2020: 9-15.

er blevet skrevet på. Forskerne har med andre ord betragtet rum som et *emne* for litteraturen. Inden for nyere dansk litteraturforskning kan blandt andet nævnes: antologien *Sted* (2015), Jan Rosieks *Danmark, Gurre, stranden - steder i dansk litteratur* (2015), Dan Ringgaards *Stedssans* (2010) og Anne Marie Mais trebindsværk *Hvor litteraturen finder sted - bidrag til dansk litteraturs historie* (2010-2011).

Jeg mener dog, at den nyere danske litteraturforskning forsømmer et væsentligt perspektiv på forholdet mellem litteratur og rum: det litterære værk som sit eget rum. Frem for at forstå rum og sted som lokaliteter, litteraturen repræsenterer, forstår jeg litterære værker som nogle, der arbejder rumligt og udgør sit eget sted, som en læser kan opholde sig i under læsningen.

For at se på rummet ud fra det perspektiv, som litteraturforskningen synes at have forsømt, må jeg gå til filosofien. I den æstetiske filosofis refleksion over rummet finder jeg nemlig forståelser, jeg kan beskrive karakteren af det litterære værks rum med. Målet med min filosofiske undersøgelse er at optegne en metode til at analysere litteraturens rum. Det er denne filosofiske analysemetode, jeg vil fremlægge her. Jeg kan bedst lide at betragte metoden som en skitse, der er åben for udbygning. Og det er mit håb, at den kan bruges som indgang til at orientere sig i et litterært værk, som måske ellers forekommer svært tilgængeligt. Inden jeg kan gå til metoden, må jeg dog udrede, hvilken forståelse af tekst og rum metoden er forankret i.

Metodens tekstforståelse: den litterære tekst som bygningsværk

I Martin Heideggers filosofiske skrift *Tænke bygge bo* fra 1951 finder jeg et rumbegreb, som giver et interessant perspektiv på litteraturens rum. Med afsæt i Heidegger er det nemlig muligt at undersøge, hvordan det litterære værk selv er bygget op som rum. I stedet for at undersøge, hvordan

litteraturen handler om andre byggede rum - såsom Danmark, Gurre, stranden.

Heideggers rumbegreb gør først og fremmest op med videnskabeliggørelsen af rummet: opfattelsen af rummet som en blot udstrakt størrelse, hvori verdens ting er placeret. Heidegger kalder denne opfattelse for "rummet". Rummet - i bestemt ental - er en bar udmåling og matematisk abstraktion af de rum, mennesket lever i. Det er et koordinatsystem: en ren konstruktion af dimensioner. Heidegger påpeger, at denne matematiserede forståelse er mangelfuld, fordi den ikke inddrager menneskets forhold til rum tilstrækkeligt (Heidegger 2000/1951: 47-48). Rum opstår derimod gennem menneskets måde at være i verden på - nemlig ved at *bo*, hvilket kræver, at mennesket anlægger bygningsværker. Ved at bygge skabes der steder, og med stederne kommer der rum, som mennesket kan bebo. Heideggers eksempel er broen:

"Broen spænder med lethed og styrke hen over floden. Det er ikke således at den forbinder to bredder som allerede var der: det er først idet broen danner overgang at de to bredder træder frem som bredder. Broen lader de to ligge over for hinanden på en særlig måde [...] Den hensætter flod, bred og land i deres gensidige naboskab" (ibid.: 42-43).

Som bygningsværk udgør broen et sted - den transformerer et flodlandskab ved at skabe en forbindelseslinje mellem landskabets to bredder. Transformationen sker, idet broen *forsamler*: "Den hensætter flod, bred og land i deres gensidige naboskab". Som sted må bygningsværket altså forstås som en forsamling, og det er med forsamlingen, der gives rum. I Heideggers terminologi hedder det, at stedet "tilsteder" og "indrømmer" et rum (ibid.: 45). Det betyder, at bygningsværket som sted frigør plads, hvor mennesket kan opholde sig. Bygningsværket rydder landskabet, så der gives rum til livsudfoldelse: "Rum vil sige plads som er gjort fri til at slå sig ned og lejre sig" (ibid.: 45). Dette tilstedede og indrømmede rum er for Heidegger langt vigtigere end det videnskabeliggjorte rum.

Opsummering af metodens rumbegreb samt optegnelse af dens byggesten

Med afsæt i Heidegger forstår jeg altså den litterære tekst som et bygningsværk. Litteraturens værker er med andre ord forsamlingssteder af elementer til steder, der indrømmer rum. Litteraturens rum er derfor et rum, læseren tager ophold i og dvæler ved under læsningen. At undersøge den litterære tekst som et sted, der indrømmer et rum, vil dermed sige at undersøge tekstens netværk af relationer - alt det, teksten forsamlende til en samhörighed. Det centrale for tekstanalysen bliver derfor tekstens *sammensætning* af elementer.

Til at fremanalysere dette forhold ved den litterære tekst har jeg nedsat en forsamling af tre filosoffer, som under normale omstændigheder ikke ville anses for at kunne være i stue sammen. De tre filosoffer er nemlig repræsentanter for tre stærkt forskellige traditioner: strukturalismen, (perceptions)fænomenologien og post-strukturalismen. Således skal metodens byggesten findes hos Algirdas Julien Greimas, Maurice Merleau-Ponty og Gilles Deleuze i forening med Félix Guattari. Selvom deres filosofier positionerer sig stærkt forskelligt, giver det ikke kun anledning til at sætte dem op imod hinanden. Det giver også anledning til at forsamlende dem, da det netop er i kraft af deres forskelle, at de kan supplere hinanden og gensidigt bidrage til en rumanalyse af mangfoldige perspektiver.² Den ene filosofers begreber overflødiggør nemlig ikke den andens, tværtimod bygger de med deres begreber videre på hinanden.

Jeg har valgt at inddele analysemetoden ud fra de tre forskellige perspektiver. I det følgende vil jeg derfor først komme omkring Greimas' begreb om sprogets isotopi, dernæst Merleau-Pontys stilbegreb og til sidst

² I mit speciale har jeg diskuteret filosofernes begreber op imod hinanden - jeg har uddybet, hvordan de adskiller sig fra hinanden, men alligevel kan bringes til at tale sammen. I denne artikel vil jeg ikke gå ned i disse diskussioner, men i stedet nøjes med at henvise nysgerrige læsere til at gå på opdagelse i specialet. Denne artikels formål er nemlig - i modsætning til specialets - at opstille den metodiske værktøjskasse, som tager afsæt i mit speciales teoretiske diskussioner, på en enkel og anvendelses-orienteret måde.

Deleuze og Guattaris rhizomorfske temaforståelse. Og for at illustrere disse analyse-mæssige perspektiver vil jeg tage udgangspunkt i min analyse af Ursula Andkjær Olsens digtsamling *Mit smykkeskrin* (2020). Analysen fremgår af mit speciale (Nielsen 2020), hvor den er mere udfoldet.

Første byggesten: analyse af sprogets ISOTOPISKE opbygning af tekstens rum

Isotopi kommer af de græske ord 'isos' og 'topos', der betyder 'samme sted'. Greimas bruger således isotopibegrebet til at beskrive, hvordan betydning opstår ved sammenstillingen af forskellige ord med samme kontekst (Greimas 1974/1966: 160, 166). Litteraturens rum skabes altså grundlæggende ved, at forfatteren lader forskellige ord gå i forbindelse med hinanden, så der fremkommer et netværk af sproglige relationer. På den måde kan man sige, at hans begreb afspejler Heideggers forståelse af stedet som en forsamling: En enkelt sætning eller en hel tekst samler i sig forskellige ord til en bestemt betydning. Man forstår således en sætning eller en tekst ud fra de elementer, teksten har samlet 'det samme sted', nemlig i den konkrete sætning eller tekst. Faktisk forstår Greimas det enkelte ord - han kalder det et *leksem* - som et sted, hvor to slags *semer* er samlet (ibid.: 80, 82, 84).

De to slags *semer* kalder han henholdsvis *kernesem* og *klassesem*. Det er kombinationen af kernesemet og klassemet, der giver et leksem dets betydningsenhed. Kernesemet er leksemets indholdskonstant, og klassemet er de forskellige kontekster, som leksemet kan optræde i (ibid.: 93). For eksempel kan ordet 'ben' blandt andet bruges i forbindelse med menneskers og dyrs knogler (ribben og fiskeben), møbler (bordben) og beklædningsgenstande (bukseben). Disse variable betydnings-muligheder er altså leksemet 'bens' klassemer. 'Ben' har imidlertid også en betydning, som går på tværs af de forskellige kontekster, altså et kernesem. Kernesemet er ikke lige så gennemskueligt, men hvis man i Greimas' ånd skulle beskrive

kernesemet til 'ben', måtte man se på de betydninger af f.eks. knogler og lemmer, som de begge har til fælles: De er aflange, og der er flere af dem. Derfor kan en del af kernebetydningen beskrives som aflanghed og flerhed.

Ethvert leksem er med andre ord polysem; dets kernebetydning er så abstrakt, at den tillader leksemet at kunne fungere i flere forskellige kontekster. Det medfører, at kernebetydningen ikke i sig selv kan tillægge en bestemt betydning til leksemet. Derfor må ethvert leksem aktualiseres i en sætning eller i en tekst for at opnå en entydig betydning. For først i sammensætningen eller forsamlingen med andre leksemer kan én af de mange kontekstmuligheder udpeges og leksemets betydning manifesteres (ibid.: 103). Altså er det to leksemers fælles klassem, konteksten, der skaber isotopi. Det fælles klassem muliggør nemlig etableringen af et bestemt betydningsmæssigt sted (ibid.: 105-106).

Greimas' grundlæggende tankegang følger dermed i Saussures fodspor: Som Saussure forstår Greimas sproget som et system af forskelle (Saussure 2011/1916). Det betyder, at et ord først får betydning, når det sættes i relation til andre ord (ibid.: 58-59, 186). Ordenes relation består i en adskillelse og i et fællesskab: De må dels have hvert sit kernesem og dels trække tråde til samme klassem for at danne betydning.

I analysen af *en hel tekst* handler det om at finde frem til de isotopier, der går igen i teksten. Tekstens forskellige isotopier kan forstås som de genkommende betydningsområder, teksten manifesterer - og som bevirker, at teksten opretholder sin betydning. Selvom Greimas' formål med sin isotopianalyse er at reducere tekstens mangfoldige betydninger til én central struktur, hævder han alligevel, at de fleste tekster er kendetegnet ved *kompleks isotopi*. Det vil sige, at det samme udtryk kan forstås ud fra flere isotopidannelser, som man under læsningen må holde i spil på én og samme tid (ibid.: 167). Eksempelvis kan det være, at en vittighed spiller på den flertydige betydning af ordet 'ben'. Som tekstanalytiker er Greimas dog ikke interesseret i den komplekse isotopi. Modsat Heidegger fremhæver Greimas

nemlig det matematiserede rum som det væsentligste. For han mener, at teksters semantik skal kortlægges ud fra en organiserende, strukturerende formel. Derfor skal isotopi-analysen reducere tekstens mangeartede udtryk til dens mest centrale isotopi-dannelse. Det handler nemlig om at gå strukturalistisk til værks ved at lade den matematiske rumforståelse komme til udtryk i binære modsætningspar. Disse modsætningspar udgør det, Greimas forstår som tekstens *tema*. Og det er netop en sådan temastruktur, isotopianalysen har til opgave at fremanalysere (ibid.: 352).

Første byggesten: værktøjskassen

I en analyse af teksters rum handler det altså om at stille følgende spørgsmål til teksten:

1. Hvad er det for et betydningsunivers, der konstituerer teksten som rum?
 - 1.1. Hvilke isotopidannelser dominerer teksten? Dvs. hvilke leksemer (ord) går igen i teksten og forsamler sig dermed til semantiske felter (betydnings-områder)?
 - 1.2. Er teksten kendetegnet ved kompleks isotopi? Og i givet fald: Hvilken polysemi (forskellige betydninger) knytter sig til det pågældende leksem (ord)?
 - 1.3. Hvilket modsætningsforhold kan tekstens tema beskrives i?

Første byggesten: analyseeksempel

I *Strukturel semantik* foretager Greimas selv en række semantiske analyser, og det er med inspiration fra dem, at jeg har lavet min analyse³.

³ Jeg har særligt været inspireret af siderne: 78, 270, 309-310.

Isotopianalysen består i en 'indsnævring'. Det vil sige, at man starter med at kategorisere tekstens gentagne ord i semantiske felter. I *Mit smykseskrin* finder jeg seks semantiske felter, idet netop disse felter dominerer teksten: krop, økonomi, arkitektur, smykseskrin, teknologi og natur.⁴ Nedenstående grafik viser et udpluk af de ord, som hvert semantiske felt består af. Grafikken er fra mit speciale, (Nielsen 2020: 44-45):

Krop

organisme, organer, indvolde (s. 11, 32, 33, 38)

kredsløb, cyklus (s. 29, 203)

navlestreng, livmoder, æg, underliv (s. 22, 121, 213, 146, 165)

barn/gravid, foster, fostervand, fødsel (s. 26, 207, 213)

slim, blod, fedt, sved (s. 29, 32, 59, 104, 105, 143, 147, 159, 173)

lunger, læber, mave, hjerne, hjerte, øjne, bryst, kusse, hænder, hoved, arme,

isse, knæ, tæer, kinder, øjenlåg, fingre, pande, rygrad, tunge, tinding, hage,

slimhinder (s. 29, 32, 33, 40, 44, 46, 63, 70, 104, 105, 114, 115, 117, 118, 134,

124, 152, 156, 220)

muskler (s. 32, 187)

stofskifte, hormon (s. 32, 208)

celler (s. 32, 33, 185)

bindevæv (s. 85, 180)

omsætte (s. 33)

solar plexus (s. 113)

synapser (s. 173)

urin, afføring (s. 70)

⁴ Min kategorisering skal ikke forstås som den eneste mulige inddeling af tekstens betydningsområder. Det er en fortolkning og et forsøg på at få et første overblik over teksten.

Økonomi

betaling, ubetalt/betalt (s. 11, 14, 32, 78, 79, 82, 83, 179)
økonomisk kanal (s. 22)
nulsumsspil (s. 22)
skyldte, skyldig, skyldbærer (s. 23, 59, 63, 176)
distributionssystem (s. 24, 56, 60, 66)
belønning (s. 32)
prisfastsættelse, penge (s. 41, 91)
gæld (s. 44, 63)
låne, pant, overførsel, skat (s. 44, 91, 193, 08)
bankboks (s. 62)
værdipapirer (s. 71)
vare, købekrop (s. 92)
omsætte (s. 33)
ejerforhold (s. 143)
funktion (s. 154)

Teknologi

civilisation (s. 11)
infrastruktur, vej, vejnet (s. 24)
slutte til/tilsluttet, koblet op (s. 18, 29, 222)
maskine, plastikslanger (s. 29)
plastikbelagt kanal (s. 59)
årsag/virkning (s. 41)
dosis, vaccine, placebo (s. 66, 69, 91)
faseforskydning (s. 195)
stål, metal (s. 19, 21, 103)
beholder (s. 91)
bål (s. 63)
fontæne, springvand (s. 225, 123)
skjold, hjelm, brynje, hårnet (s. 123, 139, 221)
helikopter, lystyacht, speedbådmotor (s. 165, 196)
vindmøller (s. 195)

Arkitektur

slot, tronsal, spir (s. 11, 155, 198)
bro (s. 140)
tempel (s. 26)
sal (s. 57, 67, 192, 222)
våbenkammer (s. 87)
port, passage (s. 180)
kastel (s. 140)
fængsel (s. 198)
hus (s. 234)
værelse (s. 40)
væg (s. 58, 130, 134)
køkken (s. 67)
dørmatte (s. 227, 213)
gang (s. 115)
gulv (s. 117, 135, 199, 207)

Smykkeskrin

skrin med kæder (s. 11)
guldbelagt (s. 47)
guld og sølv (s. 55, 67, 92, 114, 173)
stråleglans, skinner (s. 34, 55, 68, 114)
perlemorsbelagt (s. 59)
diamant (s. 66)
indfatning (s. 66, 68)
ring (s. 110, 147)
smede (s. 110)
perle (s. 147)
armbånd, halsbånd (s. 167)
halsring, armring (s. 169)
kæde og bånd (s. 130, 147, 187)
tråd (s. 108, 160)

Natur

grundstoffer (s. 84)

atom, fotoner (s. 103, 180)

lys (s. 32)

energi (s. 45, 107)

verdensrum, kosmos, planet, Big Bang (s. 45, 132, 133, 136, 192, 220)

ild, vand, jord, luft (s. 35, 67, 132, 133)

nord, øst, syd, vest (s. 130, 201)

mark, skov, dal, lund (s. 40, 67, 173, 204)

flod, hav, vand, bred, tidevand, strand, bølge (s. 32, 46, 47, 63, 67, 78, 146, 176, 185, 191, 235)

himmel, sky, lyn, stjerne, måne, sol (s. 63, 67, 118, 132, 133, 160, 170, 180, 226)

is, sne (s. 104, 105, 156)

bjerg, bjergkæder, grotte, drypsten, klippe (s. 123, 204, 147, 222)

græs, bregne, træer, syren, blomst, gren (s. 132, 133, 151, 176, 179, 212)

kvæg, røde køer (s. 38, 40, 42)

solsort, sommerfugl (s. 201, 214)

Denne semantiske kategorisering sætter rammen for tekstens tema. Derfor må man herudfra foretage en vurdering af, hvilket betydningsindhold temaet strukturerer sig ud fra. Det mest centrale leksem i Ursula Andkjær Olsens digtsamling forekommer at være *livmoder* - flere af tekstens bærende ord er metaforer for livmoderen, og ét af dem præger ovenikøbet tekstens titel, nemlig "smykkeskrin". Det interessante for analysen er nu at optegne de forskellige kontekster, 'livmoder' optræder i. Følgende skema fra mit speciale illustrerer betydningstillæggelsen til 'livmoder', (Nielsen 2020: 46):

	Leksem	Betydningstillægelse til livmoder
Semantisk felt: <i>krop</i>	fødsel	fødselsorgan foster 'hulrum' (rum)
Semantisk felt: <i>arkitektur</i>	Sal/slot	beboelse (rum) kongeligt/føremt (værdi)
Semantisk felt: <i>smykkeskrin</i>	skrin	opbevaring (rum) guld, sølv og diamant (værdi) kæder (forbindelse)
Semantisk felt: <i>økonomi</i>	bankboks	opbevaring (rum) penge (værdi)
Semantisk felt: <i>teknologi</i>	kanal	hulrum (rum) distribution og transport (forbindelse)

Af skemaet fremgår det, at betydningen 'rum' går på tværs af leksemets forskellige klasser. Der er altså tale om forskellige rumlige karaktertræk ved 'livmoder' - kernesemet er med andre ord 'rum', og den optræder i de klassebetegnende betydninger fødsel, sal/slot, skrin, bankboks og kanal. Disse varierende isotopi-dannelser kan - og bør ifølge Greimas - reduceres til et modsætningsforhold. Forholdet kan beskrives i modsætningerne lukket >< åbent og simpelt >< sammensat (se Nielsen 2020: 46-48). Således forstås 'livmoder' på den ene side som et lukket og simpelt rum, der beskriver mennesket i sin afgrænsning - som lukket inde i en bankboks (Olsen 2020: 62) - og i sin enstrengede forbindelse til andre - som navlestrengens sammenkobling af kun to individer (ibid.: 22). På den anden side forstås 'livmoder' som et åbent og sammensat rum, der beskriver mennesket som en del af et kæmpe netværk af "kæder, kranse, bånd" (ibid.: 130) og som "sammenfiltret" med alt omkring sig (ibid.: 221).

Det rum, jeg bevæger mig rundt i under læsningen af *Mit smykkeskrin*, er et rum, der forsamlers et betydningsunivers omkring ordet 'livmoder'. Det er et rum, der konstitueres af de binære modsætningspar lukket/åbent og

simpelt/sammensat - hvoraf den ene side af parrene favoriseres. Således er 'livmoderen' som et åbent og sammensat rum bedre end 'livmoderen' som et lukket og simpelt rum (ibid.: 233).

Anden byggesten: analyse af sprogets STILISTISKE opbygning af tekstens rum

Stil er ifølge Merleau-Ponty dét, der definerer et litterært værk. Ethvert værk konstitueres nemlig af forfatterens helt særlige måde at erfare og relatere sig til verden på. Stilen udtrykker på den måde forfatterens særegne perspektiv på verden, og det sker gennem hendes personlige måde at formulere sig på (Merleau-Ponty 1973/1969: 56, 58-59, 61, 71). Det er derfor igennem stilen, at et værks betydning gestaltes - som Merleau-Ponty skriver i *The prose of the world*:

“Style is what makes signification possible. Before signs or emblems become for everyone, even for the artist, the simple index of already given significations, there must be that fruitful moment when signs have *given form* to experience or when a operant and latent meaning finds the emblems which should liberate it, making it manageable for the artist and accessible to others” (ibid.: 58).

Forfatterens stil muliggør betydning, fordi stilen arbejder med det, Merleau-Ponty kalder *det talende sprog*. Det talende sprog er sproget i dets levende og kreative brug (ibid.: 41-42). Det er her nye betydninger opstår ved at omvælte og eksperimentere med de betydninger, der allerede er velkendte for os. Med andre ord bearbejder det talende sprog *det talte sprog*. Det talte sprog er nemlig vores depot af sedimenterede betydninger (ibid.: 10, 45). I bearbejdningen af det talte sprog deformeres de sedimenterede betydninger, så de lives op på ny (ibid.: 99). Deformeringen kræver et perspektivisk og mangelfuldt sprog. Skal en forfatter gøre det talte sprog talende, må hun altså gøre sit sprog personligt og lade det udtrykke netop hendes perspektiv på tingene (ibid.: 110). Hun må lade sproget tage udgangspunkt i en erfaring af verden, og derigennem give sproget nyt liv. Derudover må hun dyrke sproget i dets ufærdige skikkelse. For det ufærdige

og mangelfulde sprog kan bevæge sig ud over givne forståelser og i stedet indvie nye betydninger. I sin ufærdige skikkelse får sproget ikke kun sin udtrykskraft fra det sagte, men også fra det usagte. Merleau-Ponty lægger derfor vægt på, at det talende sprog må dyrke sprogets ellipser og cæsur - sproglige udeladelser og linjemæssige pauser (ibid.: 43, 88-89).

Når forfatterens sprog er talende, stiller hendes stil nye betydninger til rådighed. Fordi betydningerne er nye - fremmede - for læseren, gør de det muligt for læseren at transcendere sig selv og sit perspektiv på verden (ibid.: 80-81). Det litterære rum er altså sat af forfatterens stil, som qua sit talende sprog lader læseren møde et fremmed erfaringsperspektiv. Netop det litterære rums fremmedhed udfordrer og udvider læserens blik på verden.⁵ Eller som Merleau-Ponty siger det: Den fremmede stil lader læseren *bebo* værket.

Hos Merleau-Ponty hænger det at bebo sammen med overskridelsen og sammenfletningen. Når mennesket bebor noget - for eksempel et værk, et bro-landskab eller en anden person - har det forbundet sig fuldstændigt med det. I beboelsen af *den anden* overskrider mennesket sig selv ved at forholde sig åbent til den fremmede anden (ibid.: 13). Åbningen muliggør, at de to fletter sammen - i sådan grad at det er umuligt at skelne den ene fra den anden (ibid.: 19). For læserens vedkommende gælder det om at lade sig "indrette" af forfatter-værkets stil: at tage imod forfatterens fremmede erfaringer og sprog (ibid.: 141). Men da der netop er tale om en sammenfletning, må læseren også give noget til forfatter-værket: Læseren må trække på sine egne erfaringer og det talte sprogs velkendte betydninger (ibid.: 11). Læseren må indoptage forfatterens ord i sit eget "*repertoire*" og sige ordene sammen med hende (ibid.: 30).

⁵ Det er måske væsentligt at pointere, at Merleau-Ponty ikke kun knytter sit stillbegreb til litteraturens værker: Filosofien, videnskaben og hverdags sproget kan også have stil og et talende sprog, hvor igennem der stilles nye betydninger til rådighed (Merleau-Ponty 1973/1969: 20, 90).

Merleau-Ponty beskriver altså som Heidegger det levede rum: det rum, man bebor. Når det kommer til litteraturens rum, er det beboeligt, når forfatter-værkets fremmedartede stil og læserens sedimenterede erfaringer fletter sammen og indretter hinanden.

Anden byggesten: værktøjskassen

Ved at have blik for forfatterens stil kan man altså nå en beskrivelse af tekstens rum. Det handler med andre ord om at stille følgende spørgsmål til teksten:

2. Hvordan kan forfatterens stil karakteriseres?

2.1. Hvad kendetegner stilen?

2.2. Hvad er det ved forfatterens stil, der gør sproget talende? Altså: Hvordan eksperimenterer forfatteren med allerede etablerede betydninger? Hvordan kan forfatterens særegne perspektiv karakteriseres? Kig efter ophold i skriften - ellipser og cæsur, samt deformationer af velkendte betydninger.

2.3. Hvad gør stilen ved teksten? Altså: Hvordan fungerer forfatterens sproglige valg?

Anden byggesten: analyseeksempel

Når man bladrer igennem siderne i *Mit smykkeskrin*, bliver man mødt af en andkjærsk stil, som byder på mange halvt tomme sider, mange variationer over de samme beskrivelser og mange opbrud i syntaksen. Desuden møder man efter min mening et talende sprog.

I *Mit smykkeskrin* får Ursula Andkjær Olsen nemlig sproget til at blive perspektivisk. Ved at forstå 'livmoder' ud fra atypiske kontekster som 'smykkeskrin' og 'bankboks', stiller hun nye betydninger til vores rådighed. Hun eksperimenterer med ordets betydning og tillægger det en polysemi,

som er helt hendes egen. Netop det sproglige eksperiment er kendetegnende for hendes stil. Således bryder hun syntaksen op og lader sætningerne stå ufærdige hen:

”noget der var ét og som delte sig og

en civilisation som

ikke en pose med kugler

ikke et frit spil

som

et skrin med kæder [...]”

(Olsen 2020: 11).

Sådanne ufærdige og afbrudte sætninger præger hele digtsamlingen. Det er som om, at tekstens ‘jeg’ tøver med sine formuleringer og prøver sig frem. Her i dette citat prøver jeg’et først med den ene sammenligning, dernæst med den anden - som om hun leder efter den rette. De mange pauser, der opstår omkring de afklippede sætninger, tillægger stilen en forsøgende eftertænksomhed. Og eftertænksomheden afspejler ikke blot en tøven, den udtrykker også noget processuelt og dynamisk, at noget er ved at opstå: ”noget som var ét og delte sig og”. Her bliver sætningens sidste ‘og’ udtryk for en form for åbning. For mellemrummet efter og’et indbyder læseren til at fylde rummet ud. På samme måde kan man forstå digtsamlingens mange halvt-blanke sider: De skaber huller, hvor læserens tanke kan putte sig ind. Den andkjærske stil skaber altså et rum, hvor den menneskelige søgen og tøven hersker. Den skaber et rum, hvor tankens proces er i fokus.

Tredje byggesten: analyse af tekstens RHIZOMORFE opbygning

Rhizom er Deleuze og Guattaris begreb for verdens mangfoldigheder og sammen-sætninger. De låner begrebet fra biologien, hvor det beskriver en måde, bestemte planter vokser på. Med rhizombegrebet forsøger Deleuze og Guattari at indfange verdens dynamik: Som underjordisk stængelsystem

består rhizomet af et mylder af punkter, der forbinder sig med hinanden på kryds og på tværs, og som til stadighed udstikker nye forbindelsespunkter. Modsat det binære system har rhizomet ingen fastlagt orden: Det har hverken en begyndelse, en slutning, et centrum eller et hierarki (Deleuze og Guattari 2005/1980: 9, 10). Tværtimod er man i rhizomet altid midt mellem flere forskellige ting. Således beskriver rhizomet, hvordan verden ikke blot strukturerer sig ud fra binære modsætninger, men formerer sig i alle mulige retninger og på den måde skaber forskelle over det hele. For rhizomet udfolder sig i en sidestilling - det lægger hele tiden til: "og ... og ... og ..." (ibid.: 34). Derfor udtrykker rhizomet en yngel: Deleuze og Guattari siger, at rhizomet afstikker *flugtlinjer*:

"Ethvert rhizom består af segmentaritetlinjer som stratificerer det, territorialiserer det, organiserer det, betegner det, tilskriver det noget osv.; men også af deterritorialiseringslinjer som det uophørligt flygter langs med. Der er et brud i rhizomet hver gang segmentlinjer eksploderer i en flugtlinje [...]" (ibid.: 13).

Et rhizom opstår, når mindst to territorier går i forbindelse med hinanden - for eksempel når hvepsen sætter sig på orkideen og opløser de afgrænsninger, de to territorier havde hver for sig. Denne forbindelse skaber linjer, langs med hvilke territorierne først deterritorialiserer sig og dernæst reterritorialiserer sig. Altså: Når to territorier forbinder sig med hinanden, åbner det ene territorium sig for det andet, så de to territorier udvider sig over i hinanden og genetablerer sig her (ibid.: 12-14). Det betyder dog ikke, at der sker en identisk reproduktion af de to territorier i hinanden. Derimod betyder det, at der sker en forskydning af de to territorier, som ændrer dem begge. Deleuze og Guattari giver et eksempel med en orkidé og en hveps: Orkidéen deterritorialiserer sig i hvepsen ved at lokke den til sig med sin nektar, og hvepsen deterritorialiserer sig i orkidéen ved at være en del af blomstens re-produktionssystem. Så når hvepsen transporterer orkidéens pollen, reterritorialiserer den orkidéen på ny (ibid.: 14). Ved at indoptage hinanden i hinanden er de blevet til hinanden. For forbindelsen mellem de

to territorier skaber flugtlinjer, som sender territorierne ud mod hinanden og dermed lader hvert territorium møde noget nyt. I dette møde mellem territorier finder en tilblivelse sted: De to territorier åbner sig og går over i hinanden. I Deleuze og Guattaris terminologi hedder det netop, at de *bliver til* hinanden (ibid.: 29).

Vender vi os mod litteraturen, sættes der med rhizombegerbet fokus på de linjer, en tekst udstikker. Det handler altså netop om udforskning af tekstens rum. Ifølge Deleuze og Guattari udspænder teksters linjer sig ikke kun inden for teksten. Tværtimod indgår teksten i et rhizom med verden: Både tekst og verden åbner sig for hinanden og tillader en gensidig påvirkning (ibid.: 15). Litteraturens forbindelseslinje til verden lader altså både teksten og verden blive til - linjen gør det muligt for teksten at flygte over i verden, og den gør det muligt for verden at flygte over i teksten. På den måde forskydes eller deterritorialiseres verden (ibid.: 72). Og litteraturens sprog skaber kæder med mere end blot sig selv - det forbinder sig med og formes af ”biologiske, politiske, økonomiske og mange andre slags kæder” (ibid.: 10-11).

Litteraturens rum udformer sig altså som et netværk af forbindelseslinjer - den litterære tekst er et rhizom. Som rhizom kan litteraturen forskyde det territorium, forfatterens og læserens verden udgør. Og for at gøre det må litteraturen være en deformation af sproget. Forfatteren må rive ordene ud af deres almindelige brug - hun må lade sproget fare ud ad en flugtlinje (Deleuze og Guattari 2014/1975: 38-40). Den sproglige deformation lader nemlig forfatteren tænke gennem noget mere end sig selv, og dét gør det muligt for noget nyt at blive til (ibid.: 166). At sende sproget ud ad en flugtlinje åbner altså op for nye måder at tænke om verden på - måder som giver sig til udtryk i forskydninger af eksisterende betydninger og erfaringer.

Det er blandt andet forfatterens metaforiske arbejde med sproget, der skaber forskydninger. Deleuze og Guattari forstår nemlig metaforen som en

tilblivelse (Deleuze og Guattari 1996/1991: 223-224). I metaforen sættes to betydningsområder sammen - to territorier - og ved sammensætningen sker der en forskydning af de to betydninger over i hinanden. Gennem metaforen arbejder forfatteren altså med at få to ting til at blive til hinanden - hun arbejder med flugtlinjen: Hun får med sammen-sætningens kraft betydninger til at forskyde sig fra deres etablerede territorium. På den måde taler Deleuze og Guattari ind i Heideggers forståelse af rummet, for med deres rhizombegreb vægter de netværkets forbindelseslinjer - dét, der hos Heidegger er en *forsamling* af forskellige elementer.

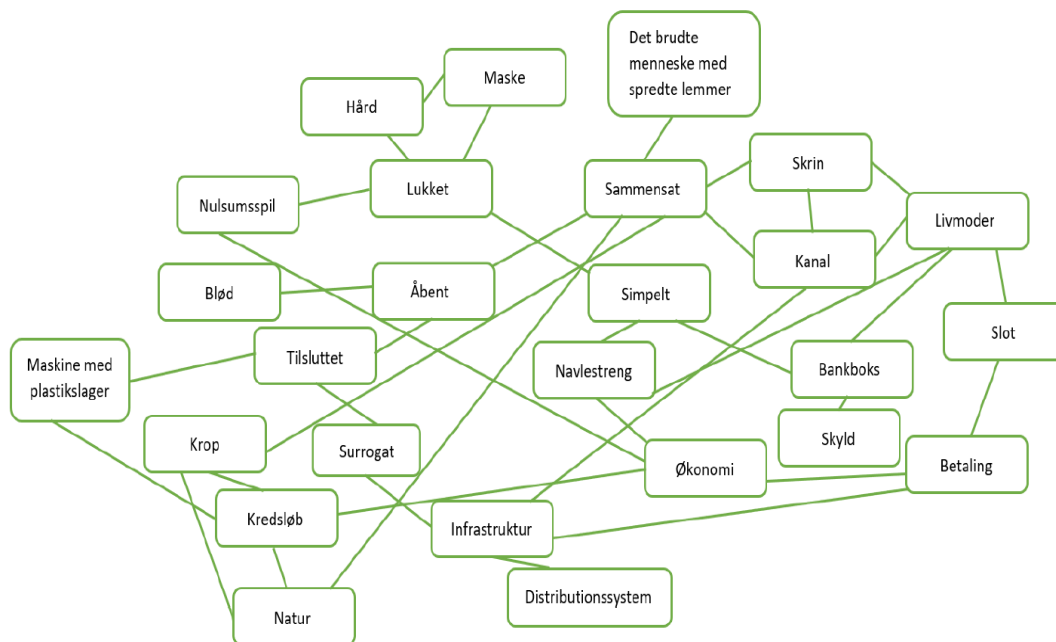
Tredje byggesten: værktøjskassen

I en analyse handler det altså om at stille følgende spørgsmål til teksten:

3. Hvordan kan tekstens tema kortlægges? Altså: Hvilke forbindelseslinjer skaber tekstens rum?
 - 3.1. Hvilke tilblivelser finder sted i teksten? Kig både efter metaforbrug, tematiske sammensætninger og deformeringer af sproget (flugtlinjer).

Tredje byggesten: analyseeksempel

Temaet i *Mit smykkeskrin* kan ikke blot analyseres som et modsætningsforhold mellem lukket >< åbent og simpelt >< sammensat. Det kan også beskrives som et rhizom. For de binære modsætninger brydes i løbet af teksten op og forbinder sig med andre motiver. Følgende kortlægning fra mit speciale forsøger at vise tekstens mangfoldige forbindelseslinjer (Nielsen 2020: 64):

På den ene side indgår ordene i forskellige semantiske felter - de skaber afgrænsede territorier: 'økonomi'/'nulsumsspil'/'betaling' og 'kanal'/'infrastruktur'/'surrogat'/'tilsluttet'. Men på den anden side sprænges territorierne af hinanden, idet der fra et sted i territoriet opstår en flugtlinje. For eksempel stikker 'økonomi' af til 'kredsløb', som står i forbindelse med 'krop' og 'natur'. De tematiske forbindelseslinjer udstikker de veje, jeg som læser kan følge under min læsning - de optegner det rum, jeg bevæger mig rundt i.

Rummets forbindelseslinjer skabes også gennem sproget. Når Ursula Andkjær Olsen deformerer sproget ved metaforisk set at sætte to atypiske betydningsområder sammen, skaber hun et netværk, hvori nye forståelser bliver til. De nyskabende metaforer muliggør nemlig forskydninger, der lader mig se anderledes på verden. Det sker for eksempel, når Ursula Andkjær Olsen skaber en flugtlinje mellem 'livmoder' og 'smykkeskrin': livmoderen bliver smykkeskrin - et opbevaringsrum til ens mest værdifulde, en samling af "kæder, kranse, bånd", der skaber sammenbindinger (Olsen 2020: 130). Og dermed lader hendes digtsamling os forstå et af livets

begivenheder på en helt ny måde. Digtsamlingen lader os opleve et rum, hvor grænserne mellem økonomi, teknologi og krop forskydes.

Konklusion

Greimas, Merleau-Ponty og Deleuze og Guattari giver tre forskellige perspektiver til analysen af litteraturens rum. Til fælles har de forståelsen af rum som noget andet end litteraturens repræsentation af geografiske områder. I stedet lader de sig forene i en forståelse af litteraturens tekster som bygningsværker: Forsamlinger af elementer til et sted, der skaber rum for opholdelse og oplevelse. Forsamlingen sker sprogligt gennem isotopi, den sker stilistisk gennem forfatterens talende og deformerende sprog, og den sker tematisk gennem rhizomorfske forbindelseslinjer. At have blik for litteraturens rum i en analyse giver et værktøj til at orientere sig i litterære værker. Det gør det muligt at overskue de elementer, der opbygger de rammer, jeg bevæger mig indenfor, når jeg læser.

Litteraturliste

- Deleuze, Gilles og Guattari, Félix (1996): "Percept, affekt og begreb". I *Hvad er filosofi?* Oversat af Carsten Madsen. Gyldendal, Samlerens Bogklub. Fransk originaludgave 1991.
- Deleuze, Gilles og Guattari, Félix (2005): "Rhizom". I *Tusind plateauer – kapitalisme og skizofreni*. Oversat af Niels Lyngsø. Det Kongelige Danske Kunstakademis Billedkunstskoler. Fransk originaludgave 1980.
- Deleuze, Gilles og Guattari, Félix (2014): *Kafka for en mindre litteratur*. Oversat af Boj Bro og Antonio Mendes Lopes. 2. udg. Mathias Ruthner (red.). Antipyrine. Fransk originaludgave 1975.
- Greimas, Algirdas Julien (1974): *Strukturel semantik*. Oversat af Gudrun Hartvigson. Borgen. Fransk originaludgave 1966.
- Heidegger, Martin (2000): "Tænke bygge bo". Oversat af Kasper Nefer Olsen. I *Sproget og ordet*. Hans Reitzels Forlag. Tysk originaludgave 1951.
- Mai, Anne Marie (2010-2011): *Hvor litteraturen finder sted – bidrag til dansk litteraturs historie bind 1-3*. Gyldendal.
- Mai, Anne Marie og Ringgaard, Dan (2015): *Sted*. Aarhus universitetsforlag.
- Merleau-Ponty, Maurice (1973): *The prose of the world*. Oversat af John O'Neill. Northwestern University Press. Fransk originaludgave posthumt 1969.
- Nielsen, Helene Bülow (2020): *Litterære bygningsværker - om litteraturens rum*. Speciale ved Afdeling for Filosofi og videnskabsteori, Roskilde Universitet.

Olsen, Ursula Andkjær (2020): *Mit smykkeskrin*. Gyldendal.

Ringgaard, Dan (2010): *Stedssans*. Aarhus universitetsforlag.

Rosiek, Jan (2015): *Danmark, Gurre, stranden – steder i dansk litteratur*.
U Press.

Saussure, Ferdinand de (2011): "Course in general linguistics". Oversat af
Wade Baskin. In Meisel, Perry og Saussy, Haun (red.): *Course in
general linguistics – Ferdinand de Saussure*. Columbia University
Press. Fransk originaludgave 1916.

Fra ugrunden: mod en fraktal ontologi

skrevet af Asger August Olsson, DPU · udgivet februar 2021

Abstract

In this paper I explore the emergence of oil as a fractal object as described in Reza Negarestani's *Cyclonopedia* (2008). It will be examined through the figure of the cyclone as a narrative illustration of the complexity in the complicity with anonymous materials, as Negarestani put it. I will compliment this *archeological* reading with perspectives from Gilles Deleuze's and Félix Guattari's plane of immanence and earthbound thinking of becoming in an ontological and a political manner. The archeological reading is not to be understood as a method, but as a thematizing picture. Furthermore, it will be examined how Martin Heidegger's understanding of Being as an unground can be understood as a substantiation for Negarestani's black, oily light on Being. *Cyclonopedia* is, in its literary style, complex and inaccessible. That stylistic choice is, as I state, compatible with the geophilosophical argument. It will, through the concepts *blobjectivity* and *dustism*, be examined how the oil is a narrator of the becoming-world. The paper finds that it is in the plane of immanence, the materiality of everything, in the folding and unfolding, that natural emergence finds its fractal-ontological foundation.

Nedgravning: Indledning

I en tid, hvor jorden som helhed er truet af økologisk sammenbrud, mener jeg, at en genindførsel af geofilosofien er relevant. Jeg ser det som en kerneopgave for tænkningen at undersøge jorden som en dynamisk motor, der invaderer og forstyrrer det menneskelige blik på jorden. For hvordan

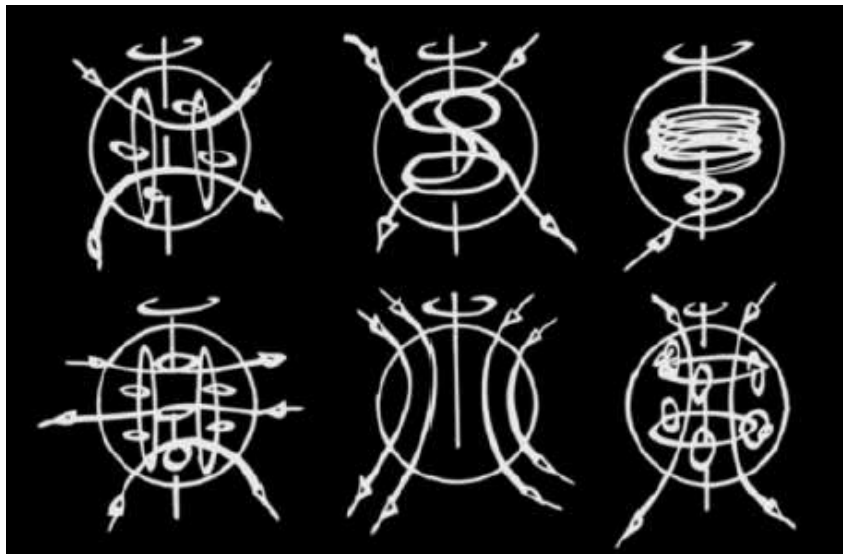
skal vi forstå det, at jorden begynder at svare igen? Undergrunden spiller en fundamental rolle i den iranske filosof Reza Negarestanis undersøgelse af verdens tilstand som en petropolitisk konsekvens. Petropolitikken er måden, hvorpå olien distribueres, indvirker på markedet og kan kontrollere den internationale politik. En konsekvens, der er styret af olien¹ selv, som han påstår, der gør, at vi alle tilhører samme olie-kult. En kult vi ikke bare kan melde os ud af, særligt ikke den politiske og økonomiske elite. Olien som kultleder er grådig og sindssyg, den er motoren bag kapitalismen². I kulten er den menneskelige tørst vigtig, idet den driver mennesket ind i et orgie af konsum og terrorisering.

Med Gilles Deleuze og Félix Guattari (D&G) samt Martin Heidegger som substratum vil jeg gennem en krydslæsning af Negarestani undersøge, hvordan olien som *afgrundsdyb* aktør spiller en afgørende ontologisk rolle for politik, krig og verdensblivelsen. Jeg ønsker ydmygt at træde i fodsporene på førnævnte for, som en anden arkæolog, at puste og pensle det værste jordlag af Negarestanis sværttilgængelige og indsigtfulde tænkning. Jeg argumenterer, at geofilosofien og cyklonen som figur fordrer relevante perspektiver mod en fraktalontologi³.

¹ Negarestani anvender en del mere eller mindre humoristiske synonyme for olie værket igennem, blandt andet 'Gaias aromatiske juice' og 'djævelens ekskrement'. I den mere ædruelige ende bruger han fx petroleum. Alle henvender sig til vigtige standpunkter som jeg ikke har plads til at udfolde her.

² Negarestani skriver fx: "In the wake of oil as an autonomous terrestrial conspirator, capitalism is not a human symptom but rather a planetary inevitability. In other words, Capitalism was here even before human existence, waiting for a host" (Negarestani 2008:27).

³ Fraktalontologien forstår jeg kartografisk: Når man zoomer ind på et kort, bliver kanterne mere og mere udvidede og tvetydige. Samtidig bliver man opmærksom på jordlagenes erodering, ilanddrevne plastikøer, olieudslip etc. Med andre ord: En hyperkompleks ontologi karakteriseret ved tilblivelse, pluralitet, mangfoldighed og differens.

Figuren fra *Cyclonopedia* illustrerer cyklonens fraktale kompleksitet (Negarestani 2008:163). Den kan både bruges som 'konkret' læsevejledning, mens figuren også tjener som visualisering af oliens måde at forbinde og forme narrativer. Alt dette skal jeg følgende forsøge at udrede gennem min læsning af dele af værket.

Artiklen er derfor fra min side, mere end et klart argument, tænkt som en åbning mod en tænkning, der forekommer sværmerisk og skjult. Negarestanis begrebsdannelse er billedlig, og skal forstås som sådant. Dog skal det imidlertid også forstås som regulære filosofiske begreber, til trods for at de ikke forekommer klare. Den uklarhed, mener jeg, er en del af Negarestanis pointe. En selvrefleksiv pointe idet de sproglige billeddannelser og hans tænkning er interagerende og vekselvirkende med sig selv. Jeg er selv blevet draget af den mystik og okkulte tænkning, for så vidt at den underbygger et stort system af kompleksitet i den fraktale ontologi, og jeg håber, at læseren vil søge ind i samme åbning. Jeg har bestræbet mig på at fremlægge visse af Negarestanis begreber med en vis grad af ædruelighed.

Olie som narrativt smørremiddel

Negarestani placerer sig ganske eksplicit i en forlængelse af Deleuze' og Guattaris tradition, og arver tilmed deres excentriske sprogbrug. Selv hans egen person er næsten lige så enigmatisk som hans skrifter. Han er løst tilknyttet den nyere filosofiske bevægelse spekulativ realisme, men er ellers ikke let at finde informationer om: En art performativt element i henhold til hans udgivelsers kryptiske, for ikke at sige ufattelige, og obskure stil. Værket *Cyclonopedia: Complicity with Anonymous Materials* (2008) placerer sig i et spændingsfelt kaldet *theory-fiction*. En ejendommelig mikstur af blandt andet sci-fi, horror, løgn, spekulativ teologi og filosofi. Både D&Gs og Negarestanis begrebsapparater er cirkulære i den forstand, at de ofte står i en vekselvirkende relation til hinanden. Det betyder, at de er svære at destillere og betragte isoleret. En pointe der også gælder for *Cyclonopedia*. Jeg har forsøgt med en forenkling, selvom det går ud over begrebernes kompleksitet.

Negarestani behandler Mellemøsten som levende via begrebet blobjektivitet, som betegner et *udenfor*, der absorberer alt det kommer i kontakt med: "According to a blobjective point of view, petropolitical undercurrents function as narrative lubes: they interconnect inconsistencies, anomalies or what we might simply call the 'plot holes' in narratives of planetary formations and activities" (Negarestani 2008:16). Dette blobjektive *udenfor*, som kommer til udtryk i plothullerne, viser et anderledes perspektiv. Plothullerne kommer vi tilbage til. Mellemøstens blobjektive undergrund divergerer fra jorden som et hele til "an entirely different entity, an earth under the process of 'Erathication'" (ibid.). Negarestani benytter det blobjektive til at beskrive måden, hvorpå petropolitikken konstant bobler mod overfladen i både billedlig og konkret forstand. Jeg mener, det er vigtigt i forståelsen af Negarestani, at blobjektiviteten forstås som noget, som ikke er bundet af én lokalitet. Det blobjektive manifesterer sig *som* olie, men antager også andre former og

lokaliteter. Fx. er den på sin vis *i*, og skaber *af*, krigstilstandene i Mellemøsten (ibid.:42).

Et rædselselement i *Cyclonopedia* er altså det faktum, at "full-fledged sogginess" er en fedtet, mørk, stinkende, våd ting, der rejser sig op fra jorden (ibid.:16). Olien omslutter tørt støvet på jordens overflade, og pumpes ud af rørledningerne som noget fremmed, der forbinder verden tentakulært (ibid.:49). Det er olien, der danner ramme for de menneskelige bo- og samfundstilstande på jorden. Den gør det uafhængigt af menneskets erkendelse af det, og uanset hvad mennesket mener om det. Olien er således en aktør i en verden, hvori mennesket ikke er adskilt eller privilegeret i ontologisk forstand. En såkaldt flad ontologi.

Både form-, genre- og begrebsmæssigt søger Negarestani at læse gennem plothullerne og ikke i lyset af dem: "Reading through the plot holes of a story is possible only by devising a line capable of twisting in and out of them" (ibid.:60). Der sker mere *indeni* narrativerne, end de kan udtrykke på overfladen. Det er fossile brændstoffer, der former det menneskelige narrativ om udvikling. Det starter og slutter altså med olien. Den organiserer historiens narrativ og strukturerer alt inden for moderne politik og økonomi: "The blobjective earth is nurtured by petropolitics" (ibid.:18). Forbindelserne foregår altså *under* jorden, og bliver iværksat vekselvirkende mellem olien som entitet, og politikken.

Når Negarestani skriver: "Oil is the undercurrent of all narrations, not only the political but also that of the ethics of life on earth" (Ibid.:19) bliver D&Gs plateau⁴ 'Moralens geologi' i *Tusind plateauer* (2005) relevant. I *Tusind plateauer* anvender D&G en rhizomatisk tankegang til blandt andet

⁴ Kapitel. Der er tale om en afkronologiseret bog, hvor det bliver muligt at indpasse læsningen af-i-på hvilket som helst plateau (kapitel) på stort set ethvert tidspunkt: De skriver "Verden er blevet kaos, men bogen [som generelt fænomen] forbliver et billede af verden, dog som rodtrævl-kaosmos i stedet for rodkosmos. En mærkelig mystificering: En bog der er mere hel, jo mere fragmenteret den er" (Deleuze og Guattari 2005:9). Kaosmos forstår jeg som indførelsen af en vis voldsomhed, der kendetegner tænkningen, og som derfor forener det kaotiske med det stabile.

at skabe en anti-lineær tilgang til verden, men også til værket selv. Rhizom er et begreb D&G låner fra botanikkens terminologi om rodvækster. Rhizomet er kort fortalt som miljø et netværk af rødder uden en egentlig begyndelse eller slutning, og er således kendetegnet ved ikke at være centreret eller have et udgangspunkt. Det er i en konstant proces, hvor nye mønstre og forbindelser opstår, inden de desintegreres og transformeres til noget andet. Jeg mener, det er vigtigt at forstå parallellen mellem olien hos Negarestani og rhizomet, da de på samme måde er centrumløse og konstant dynamiske.

I plateauet undersøger D&G, hvordan verden og dens tilblivelsesproces komponeres af stratifikationsflader, der ikke tilbyder nogen stabilitet i forståelsen af selve indholdets konstruktion. Strata betegner etablerede strukturer, mens stratifikation betegner selve dannelsen af dem. Derimod betegner stratificeringen bevægelsen ud af strataene. Begreberne strata, stratifikation og stratificering er med andre ord strukturers og systemers fastholdelse og nedbrydning (Deleuze og Guattari 2005:51). D&G anvender dem til at tænke i baner, hvor materielle systemer kan selvorganiseres gennem stratifikation og stratificering.

Strataene er de rigide mønstre, der opstår i de geologiske lag, såvel som i fx traditions- og vanetænkning i moralsk, social og handlingsdefineret tilblivelse. De fungerer som laginddelinger, der er til for at formgive materie i fastholdende strukturer. De bindinger kan overføres til forståelsen af fx. sociale eller moralske strukturer om en påtvunget handlemåde eller tænkning. Hvor jeg hos D&G forstår, at der er tale om fx. en undertrykkende, menneskelig magtinstans, er der derimod hos Negarestani tale om olien *som* den petropolitisk aktør - altså *som* magtinstansen. Det betyder, at Negarestani tænker i en nonhuman agens, som findes udover den menneskelige erkendelse af objektet. Et objekt, der – på samme måde som rhizomet – er så foranderligt og komplekst sin fraktale form, at det ikke lader sig observere eller bestemme. Det er på én gang skjult i undergrunden

samtidig med, at den manifesterer sig på overfladen i dets formning af blandt andet den menneskelige verden.

Derfor kan vi nu se D&Gs geologiske begreber som et billede på petropolitikken, hvor strataene er de fastholdende og -låsene strukturer, der potentielt begrænser og undertrykker individet i rigide systemer. Stratifikationen synliggør, på en lignende måde som Negarestani udfolder oliens betydning, at den menneskelige agens og tænkning er fastholdt i disse dominerende systemer af tradition, vane, magttænkning. Geologiske lag omkranser hos D&G differensens intensiteter. Intensiteterne er vigtige for D&G, idet de betegner det dynamiske og differenspotentielle ved tilblivelse, som jeg skal vende tilbage til. De peger altså på et mulighedsrum for at nedbryde undertrykkende strukturer. Jeg mener, at oliecycleklonen i *Cyclonopedia* er den instans, der skaber strataene, og dermed også opbygningen og nedbrydelsen af dem. I modsætning til D&Gs tænkning mener jeg ikke, at Negarestani isolerer strukturerne til fx. sociale magtforhold, men retter derimod fokus på det jordbundne, som det, der former og strukturerer de sociale magtforhold.

Det er vigtigt at påpege, at Negarestani ikke på samme måde som D&G tænker positivt eller affirmerende om tilblivelsen. Derimod er det en bevægelse mod døden, og her ser vi et eksempel på en slags satanisk, spekulativ teologi. Han beskriver, hvordan bl.a. kapitalisme betyder ødelæggelse af menneskeheden. Det medfører en nedstigning til en verden af dæmoniske, infernalske kræfter, der lever af olieudvindingen. Det underjordiske er dæmonisk, og olieudvindingen og boringen i jorden er en udgang til dæmonen, som skal destruere solen. Olien, som Negarestani også kalder en død Guds kød, bringes op til overfladen (Negarestani 2008:107).

I 'Moralens geologi' er der givet en turbulens, som ikke fastsætter en menneskelig essens eller som holder subjektiviteten passiv, men derimod en tilstand, der gør det muligt for subjektet at tænke med en kompleks

ontologi, for på den måde at åbne døren for at tænke i potentialiteter eller i kan'er. Hos Negarestani manifesterer og selvorganiserer det materielle sig.

I den danske oversættelse er plateauets undertitel, 'Who does the earth think it is', udeladt. Et ellers relevant spørgsmål, der kunne motivere en spekulation over, hvorledes selve jordens agens bliver tænkt som en aktiv aktør. Her kunne menneskets sociale dannelser og individueringer tænkes som forskellige dynamiske udtryk for verdens materialitet eller konsistens, mens selve jorden imidlertid også får en agerende funktion - delvist svarende til den aktive funktion olien har i *Cyclonopedia*.

Alligevel tænker D&G hovedsageligt i sociale eller psykologiske strukturer, hvor disciplinære strata fastholder en given tænkning, social praksis eller et moralsk kodeks. Reduceringen af det geologiske til den menneskelige overflade ser jeg som en problematisk del af D&Gs tænkning. Imidlertid forstår jeg Negarestanis videreførsel af D&Gs tænkning som en yderligere konkretisering og radikaliserung af det geologiske. Jeg mener, det er essentielt i forståelsen af Negarestanis begrebslige videreudvikling af D&Gs, at han i radikal forstand tænker jordbundet via *Cyclonopedias* fokus på det jordlige som primæraktør. Olien er på én gang narrativets fortæller og hovedaktør.

Olie i maskineriet, maskinen som olie

Olien er nu blevet etableret som den centrale aktør i Negarestanis tænkning. Det fraktalformede objekt rejser for mig spørgsmålet om, hvorvidt olien *selv* er tænkningen eller ikke desto mindre, om det er olien, der styrer tænkningen. Det vil jeg nu belyse ved at fokusere på selve narrativets funktion, samt at søge en kobling mellem D&Gs begreb *krigsmaskinen*, og det jeg vil kalde krig-som-en-maskine hos Negarestani.

De narrative plothuller opstår i *Cyclonopedia*, fx. da karakteren Dr. Hasid Parsani pludselig forsvinder, og giver hans internetkorrespondancepartner (en amerikansk kvinde) en anelse om, at

Parsani aldrig har eksisteret. Delvist er hans notater forsvundet, delvist er han slettet som registreret individ. Plothullerne som Negarestani kalder '(O)hole complex' (det fraværende *W* er den zone, hvor det udefrakommende frem- ind- eller udtræder) er det, som viser sig tentakulært og med autonom mobilitet. Det vil sige, det, der tvinger sig ukontrollabelt ud og ind af narrativet. At værket litterært er fremstillet gennem disse fremkomstszoner (Negarestani 2008:45), er i sig selv en del af de filosofiske iagttagelser. Stilen underbygger argumentet og vice versa. Negarestani skriver:

"In terms of Earth, the Holocaust of Freedom can be attained by engineering the corpse of solidus through installing ungrounding machines at molecular levels that exhume (*ex + humus*: un-ground) the earth from within and without, turning it into a vermicular and holey composition whose strata [...] is not dismantled but convoluted at each level of its own formation and composition." (ibid.:44).

Der er tale om historier, der skriver andre historier; maskiner, der producerer andre maskiner. Derfor må vi endnu engang kaste blikket på *Tusind plateauer*. For D&G er *maskinen* et mobilt begreb, der kan indsættes på forskellige punkter mellem enhederne. Den er adræt, tilpasselig og er, modsat organismen eller mekanismen, der er lukkede systemer, ikke andet end produktive forbindelser. Derfor er der ikke en privilegeret enhed for analysen. Negarestanis anonyme materialer rummer på samme måde trans- og deformative processer. Olien lever som entitet både i det skjulte, og i de måder den kommer til udtryk på, hvor den deregulerer verden som system og i geologisk forstand, når den borer sig frem gennem *W*'et i (O)hole complex-systemet. Dvs. op til fx. olieplatformene eller ind i fortællingen i værket.

Forbindelsen mellem *Cyclonopedia* og *Tusind plateauer* viser sig måske tydeligst ved brugen af D&Gs begreb krigsmaskinen. Begrebet betegner en speciel type af bevægelse, organisering og aktivitet, der findes i mange forskellige praksisser og tilgange, i forskellige stratificeringer. Den er hverken modsat eller ens, men en helt anden art, beskaffenhed og oprindelse (Deleuze & Guattari 2005:453). Den fungerer i mange former og

i mange forskellige tider; militære, intellektuelle og kunstneriske, hvis eneste fællesnævner er evnen til at etablere holdninger, der gør op med forsøgene på hegemoni og ønsket om dominans og orden.

Krigsmaskinen er kendetegnet ved en yderlighed, der kan visualiseres på forskellige måder, gennem formuleringer af statsdannelse, etymologi, tænkning. Altså en afstand fra det konforme. Først og fremmest karakteriserer D&G krigsmaskinen ved at modsætte den Staten, de opdeler den også som fx. imperiet-republikken, despoten-lovgiveren. Det skal dog ikke forstås i den forstand, at det, begreberne dækker, er modsætninger, men nærmere at D&G arbejder med dem som modsatrettede. For krigsmaskinen gælder det, at den er yderlig: “[Krigsmaskinen] kan ikke reduceres til nogle af dem ligesom [den] heller ikke udgør et tredje” (ibid.:452). Den yderlighed er ikke helt repræsentativ for krig-som-en-maskine, mener jeg. Den befinder sig både i det yderlige *og* i det inderlige. Med andre ord betegner Negarestanis petropolitisk tænkning en allestedsnærværende enhed, der fortæller Jordens dynamik (Negarestani 2008:242). Petropolitikken er således fortalt hovedsageligt gennem og af olien. På den måde er den på sin vis både i Staten og i Statens modsætning.

For at forstå krig-som-en-maskine (fx forholdet mellem Staten (Mellemøsten) som krigsmaskine og den teknokapitalistiske krigsmaskine) skal vi først indse, hvilke gensidige komponenter, der tillader dem at føre krig. Negarestani svarer: ”The answer is oil: War on Terror cannot be radically and technically grasped as a machine without consideration of the oil that greases its parts and recomposes its flows [...]” (Ibid.:17) og videre, senere i bogen: “(O)hole complex reinvents the Earth as a machine to speed the return of the Old Ones ⁵; Its convolution irrevocably impairs the repressive Wholeness of the Earth” (Ibid.:237). Olien er, mener Negarestani, som maskine i det skjulte en fundamental del af krigsførelsen

⁵ Begreb fra H.P. Lovecraft, som betegner en gruppe ondartede væsener med stor magt.

mod terror i kraft af dens evne til at vedligeholde og fodre konflikten. Modellen med krig-som-en-maskine fungerer i overensstemmelse med oliens autonomi. Af denne grund undgår modellen med krig-som-en-maskine diskurser, der institutionaliserer krig som et socialt, økonomisk og politisk objekt. Negarestani eksemplificerer:

”Of all nomads traversing the Earth, those most radical in their forging of warmachines under the minimum influence of climatologic factors are the desert-nomads. This is why both the renomadization of the Wahhabistic state of Saudi Arabia through desert-militarism (belonging to desert-nomads) and the semi-sedentarization of nomads (by the State) and their metamorphosis into *naphtanese* (clandestine petro-nomads who roam between oil fields instead of oases) were inevitable” (Ibid.:57).

Her forbindes petropolitikken og olien som den narrative drivkraft med krig, udvindingen af materialerne, Staten og ørkennomaderne. Krig har en økonomi, en politik, en interagerende, egen befolkning. Verdensnarrativet smørres og formes, for Negarestani, gennem olien.

For at nå en foreløbig sammenfatning

På baggrund af det, jeg har fremlagt her, kan vi genkalde, at den cyklonformede olies blobjektivitet tvinger sig op af undergrunden og former verdensnarrativet. Med særligt fokus på petropolitikken har jeg fremlagt, at D&Gs begreb *strata* dynamisk organiserer særligt sociale og psykiske strukturer, mens Negarestani fokuserer på olien som den hovedaktør, der bestemmer de menneskelige aktiviteter. Det sker gennem de narrative plothuller, der, som det er påpeget, fx giver adgang for krig-som-en-maskine til at producere flere krige eller til de narrativer, der fortælles. Det gør den ude- og indefra, idet dens olierede, fraktale form både er i det ydre og det indre af systemerne af Staten, kapitalismen, befolkningen, jorden etc.

Støvet

I det følgende vil jeg forsøge at trække olien op af undergrunden i forsøget på at anlægge en forståelse af de petropolitiske virkninger gennem udvalgte

begreber fra D&G. Derudover vil jeg se på Heideggers forståelse af *ting* i min belysning af, hvordan olien hos Negarestani *be-tinger* verden.

Det er svært ikke at læse en miljøaktivistisk agenda ind i *Cyclonopedia*, og i det følgende citat formulerer Negarestani, hvordan olien (som undertrykt aktør fra dybet) skærer vertikale linjer gennem stratifikationslagene:

“According to the classic theory of fossil fuels [...] petroleum was formed as a Tellurian [jordlig] entity under unimaginable pressure and heat in the absence of oxygen and between the strata, in absolute isolation - a typical Freudian Oedipal case, then ... Petroleum’s hadean formation developed a satanic sentience through the politics of in-between which inevitably ‘wells up’ through the God-complex deposited in the strata [...]” (Negarestani 2008:17).

Måske skal citatet forstås som genkomsten af det undertrykte: at olien bruger menneskeden og den kapitaliske økonomi, ligesom en parasit bruger sin vært. Mennesket er aktør for udvindingen, og er alligevel ikke i stand til at kontrollere konsekvenserne heraf. Derimod lever mennesket på oliens nåde, når klimaet ændrer sig, eller når den bryder ukontrollabelt ud på havets bund - også økonomisk da ingen kan forudsige, om oliemængden vil repræsentere et menneskeligt overskud eller mangel. For at forstå, hvordan olien agerer, kan vi se på, hvad Heidegger skriver i *What is a thing* (1962):

“It now becomes clear that we understand the term "thing" in both a narrower and a broader sense. The narrower or limited meaning of "thing" is that which can be touched, reached, or seen, i.e., what is present-at-hand (das Vorhandene). In the wider meaning of the term, the "thing" is every affair or transaction, something that is in this or that condition, the things that happen in the world-occurrences, events” (Heidegger 1962:5).

Det giver her mening at forstå Negarestanis forståelse af olien i spændet mellem den forhåndenværende ting (den snævre ting) og den bredere ting, der *gør* noget. Ikke kun som at en vind som ting kan få en dør til at smække, men at en ting opretholder verden for mennesket, fx. ved at en ting (kop) kan indeholde noget (vand). Det skaber en situerethed for mennesket (som Heidegger kalder tilstedeværen), der er *be-tinget* af tingenes måde at være på og måde at samle verden omkring sig på.

Heidegger betoner det verbale ved brugen af substantiver i verbaliserede former (fx. das Ding dingt). Pointen er, at fænomenets virke er stærkere end sprogbrugens dom. Sådan kan Heidegger følge fænomenets 'hvordan' frem for bestemmelsen af dets 'hvad'. Det skaber en flydende og dynamisk ontologi af forskellige værensmodi. En ting kan altså tinge. Når en ting tinger formes begivenheder og aktivitet. I forståelsen af Negarestani ser jeg en særlig relevans i betoningen af den bredere forståelse. Jeg vil pege på, at Negarestani overtager Heideggers forsøg på at gentænke selve tingsheden ved tingene.

Med den forståelse tolker jeg, at olien, for Negarestani, kan *brønde*. Tingsheden ved olien er at den blobber (ibid.:19). Den tinger/blobber udledning og benyttelse, til rigdom og i sidste ende udbrænding. Jeg forstår olien som en ting, der optræder autonomt, men samlende i det, at den virker på fx. petropolitikken, og former menneskets tilværelse *om* den, fx. i udvindingen eller krigsførelsen. Olien *brønder* gennem komplekse hulsystemer og rum i jorden. Jorden er et gennemhullet, ustabil objekt, der i højere grad består af dynamiske forbindelser end stilstand, som mennesket betragter som et ressourcelager til udvinding af olie. Vi må forstå olien som et aktivt objekt, som fungerer autonomt og *udenfor* den menneskelige perception og erkendelse af det. Negarestani plæderer her for en flad ontologi, der bliver affødt af menneskelige såvel som ikke-menneskelige forstyrrelser af hinanden på et lige ontologisk niveau.

I Negarestanis analyse af olien bliver det cartesianske subjekt-objektforhold vendt på hovedet i mere end den heideggersk-fænomenologiske forstand. Objekterne bliver i radikal grad overordnet den menneskelige omgang med dem. Der er ikke bare tale om en detronisering af det menneskelige subjekt, men en skelsættende bortvending fra det menneskelige, der bliver afautonomiseret *af* olien. I *Cyclonopedia* er olien hovedrollen.

Negarestanis forståelse af olie giver lignelser til D&Gs begreb Legemet uden Organer (LuO): Gennem det organløse legeme kan ustabile og uformede stoffer bevæge sig i alle retninger som “frie intensiteter og nomadiske singulariteter”; med andre ord er der tale om “det ikke-formede, ikke-organiserede og ikke-stratificerede” (Deleuze & Guattari 2005:56). Jeg ser en parallel mellem LuO og olien, som i lyset af den dynamiske tilblivelsesfilosofi, råder i mangfoldige netværk og konstant skaber nye forbindelser. Det åbner for D&Gs begreb om *foldning*. Folden er vigtig for D&Gs differensontologi, da det betegner, hvordan begreber skaber og forstyrrer verden (May 2005:24). Differensen er det ontologisk primære, og ikke blot en faktor, der forbinder identiteter. Differensen folder og foldes igen i en rhizomatisk struktur, hvilket betyder, at differensontologien ikke søger at artikulere en sandhed, men derimod et mangfoldigt perspektiv. Et perspektiv på, hvad det *er*, og hvad der *skabes* for at livliggøre verden (ibid.). Foldningen og mangfoldigheden ser jeg derfor som afgørende begreber for D&Gs fokus på tilblivelse. D&G skriver: “En mangfoldighed har hverken subjekt eller objekt, men kun bestemmelser, størrelser og dimensioner, hvis antal ikke kan øges uden at mangfoldighedens beskaffenhed ændres” (ibid.:11). For D&G handler det om at finde en mangfoldighed, der ikke opstår i dikotomiske skel af operativer om subjektet eller objektet. Deleuze tømmer begreberne for identitet for at fylde dem med differens, og vender sig mod processen eller foldningen for at skabe et mangfoldigt perspektiv (Hardt 1993: 2).

Ben Woodard ⁶ argumenterer i sin undersøgelse af Negarestanis metafysiske *grundlag* at tilblivelse fremkommer som forskellige mutationer. Negarestanis arbejde placerer sig i et evigt absolut, i materialitetens tråde som ens proces, mener han. Woodard skriver om den flydende materialitet (olien):

⁶ Se kapitlet ‘The Untimely (and Unshapely) Decomposition of Onto-Epistemological Solidity: Negarestani’s Cyclonopedia as Metaphysics’ fra *Leper Creativity* (2012).

“Instead of being a privileged metaphysical function, it becomes the result of a ‘directional shear’ in the shift from nothing to something in which the halo of individuation becomes irreparably poxed. Since wholeness itself is degenerate, since anything as a thing is merely a hole complex, pre-perforated, becoming itself becomes exhausted yet is unwilling to wither away completely, it is an ungrounding that is irreducible to nothing. Furthermore, this blackening of the givenness of becoming is complicated through the formation of gradients as there are a divergent series of becomings for each level of composition distributed horizontally and vertically in and of a dust-covered world of rupturing” (Woodard 2012:214).

Her vender Woodard sig mod Negarestanis begreb *dustisme*, som betegner det støvlag, der dækker Mellemøstens landskab som et radikalt autonomt objekt. Det bærer fremmede organismer som bakterier og forurening rundt, men også minder og spor fra tidligere tider, som nu har samlet sig i olien. Støvet former altså tilblivelsen, og tilblivelse tilbliver mod et 0, et intet, uden nogensinde at nå det (Negarestani 2008: 35). Støvdannelse består af ugrundede partikler af materialitet modsat kosmisk fugtighed (Woodard 2012:214). Hver støvpartikel (eller xero-data) bærer stof, bevægelse, kollektivitet, interaktion, påvirkning, differentiering, sammensætning og uendeligt mørke. Det er en krystalliseret database eller et handlingsforløb, der er klar til at kombinere og reagere, fortælles om og gennem noget (Negarestani 2008:88). Der er ingen fortællingslinje mere konkret end en strøm af støvpartikler. Hver støvpartikel omslutter og bærer forskellige materialer og enheder fra forskellige territorier (Woodard 2012:215). Tilblivelse, og dermed metafysikken, er altså for Negarestani en konstant proces af omarrangering af stof, støv. Olien er en xenodrom (fremmedgørende) aktør.

Den er på én gang *Cyclonopedias* overordnede fortæller og samtidig den overordnede tematik, som fører både læseren og handlingen ned i dybet af medvirken med de anonyme materialer, og, som horrorelement, også i destruktionen: “Xenodrome is the Earth of becoming-Gas or cremation-to-dust” (ibid.:17). Der er tale om en eller anden eksteriør aktør, der infiltrerer og bestøver verden for os. Jo mere jorden åbner sig for os, jo mere skræmmende og underligt bliver det.

Afgrundens folder

For at undersøge Negarestanis ontologi vil jeg, med D&Gs immanensplan og Heideggers væren som afgrund som prisme, belyse, hvordan de anonyme materialer manifesterer sig og opererer i det skjulte. Med D&Gs differensontologi i immanensplanet samt den skjulte væren hos Heidegger undersøger jeg, hvordan Negarestanis fraktale objekt kommer til udtryk.

Det absolutte eller det store udenfor som Negarestani kredser om i *Cyclonopedia* forbliver – som meget andet i værket – uklart og henstår i det dunkle. Det er ikke til at sige om tilblivelse er indeholdt i det absolutte eller om det absolutte *er* tilblivelse. Derfor vil jeg lade den undren være, for i stedet at betragte det metafysiske perspektiv Negarestani formulerer om enhed eller en mangel på ontologisk forskel på "thought and slime, or voids and dust" (Woodard 2012:221), som vi kender det fra D&Gs stratificerede aktualiseringer: At alt er indeholdt i den samme beholder, og ind- og udgår af samme enhed, hvor differensen *er* væren.

Med funderingen af Negarestanis ontologi kan vi drage endnu en parallel til Deleuze. I *Différence et Répétition* (1968) formulerer Deleuze en Spinozainspireret immanensontologi, en entydig substanstænkning. Deleuze låner Spinozas idé om en immanent ontologi, hvor der ikke findes hierarkiserede tilstande af væren, og derfor ingen grund til at differentiere mellem dem: "*Equal being* is immediately present in everything, without the mediation or intermediary, even though things reside unequally in the equal being." (Deleuze 2014:37). I stedet er der tale om et fokus på den immanente ontologis differensprincipper, eller verden som sin egen selvskabende instans (ibid.:49). I stedet for hverken at lade tingene udvikle sig fra særlige, arborære principper, der vokser fra roden etc., og heller ikke forholde sig til rhizomet som en afgrund, forstår jeg rhizomet, og derfor også

immanensplanet, som et blødt miljø man kan modellere rundt i, men aldrig kan stå fast eller synke helt ned i.

Hos Heidegger er der også tale om et dunkelt (af)grundsbegreb, hvor væren må forstås som afgrund ved netop ikke at være grundlag, men derimod dynamiske bevægelser. Derfor kan grunden for Heidegger kun anes i det afgrundsdybe. Jeg sporer derfor et tilhørsforhold mellem D&Gs differensontologi og Heideggers ontologiske differens. Heidegger peger på en differens mellem væren og det værende: "Væren er til enhver tid et værendes væren" (Heidegger 2007:28). Væren er det, som det værende udgår fra. Der er for D&G tale om en konstant differens og hos Heidegger tale om en konstant afgrund. Den praktiske dimension af hans tænkning jf. genstandslæren⁷ ser jeg som en parallel til D&Gs, hvor det konkrete møde med omverdenen er definerende for forståelsen og nyskabelsen af den. Hos Heidegger finder vi et *intet*, der *intet*'er⁸ (Heidegger 2018:740). Det vil sige, at intetheden er afgørende for, at det værende kan frembringes. Altså et dynamisk tomrum, hvorfra *noget* kan udvikles.

D&Gs differensbegreb og foldningen er her relevant, idet differensen er en proces, der folder sig over sig selv. Det betyder, at vi hos D&G kan forstå Heideggers forhold mellem væren og det værende som ikke-separerede. Altså som udtryk, der folder sig over hinanden i en art enhedsdualisme. Som Andrea Sholtz skriver: "This image [foldningen] suggests no separation, since folding one sheet of paper over itself does not tear the sheet into two separate pieces. Yet, what Deleuze sees in the Heideggerian fold is a sameness between being and the beings, between all the doubles" (Sholtz 2013:409). Hun øjner her en deleuziansk, mangfoldig entydighed i den heideggerske ontologiske differens. Ikke at forveksle med Deleuze' begreb om differensontologi, der knytter sig til differens *som* væren, mens det for Heidegger peger på en differens *mellem* væren og det

⁷ Se fx *Væren og tid* §15.

⁸ Min oversættelse af "Das Nicht nichts" fra forelæsningsen *Was ist Metaphysik* (1929).

værende. Sholtz' pointe er, at væren og det værende hos Heidegger er en del af det samme system af foldede lag som i D&Gs terminologi. Jeg mener ikke, at Heideggers afgrundsbegreb kan forstås i disse termer. At tænke væren som en enhed i immanensplanet anser jeg som en undervurdering af Heideggers afgrundsdybe væren, som enhver differens og tilblivelse er afhængig af.

Verden viser sig i *Cyclonopedia* gennem støvskyer af anonyme materialer, der transformerer og forstyrrer det vi ser: "The Black Corpse of the Sun" (Negarestani 2008: 26). Olien er både sort i farve og i symbolikken som moralsk forfald, men Negarestani viser, at olien også er lys, da det er en transmutation og et geologisk produkt af sollys. Det er overgået via fotosyntese ind i vegetabilsk, dekomposteret stof. Oliens mørke lys tilintetgør samfundene ved at rive dem langsomt fra hinanden (ibid.:28). Det støvede lys repræsenterer, mener jeg, en ontologi, der kan minde om Heideggers ⁹ tilbagetrukne væren, hvor tilstedeværens i-verden-væren aktiverer et lys i interaktionen med verden. Tilstedeværen bebor lysningen. Lysningen er et centralt eksistentiale for tilstedeværens eksistens, fordi modsætningen er intetheden: Værens afgrund fordrer et evigt fravær af muligheden for at udtømme et værendes væren (Heidegger 2007:31). Væren fungerer i det skjulte og vil altid være mere en det værendes totalitet. Negarestanis ontologi er på samme måde et afgrundsdyb, men en sort væren. En slags kosmisk pessimisme, som er skjult for mennesket, men som former vores narrativ med vores eget blod som et sort blob fra solen.

⁹ I et andet *Leper Creativity*-kapitel søger Alexander Galloway, at samstille Negarestani og Heidegger ud fra en immanent ontologi netop ved at forfølge lyssporet. Når Heidegger taler om menneskets naturlige lys, refererer han til to typer af lys 1) "The light of man is a terrestrial light. [...] Lumen is the light of life, the light of this world, the light that sparkles from the eyes of consciousness" og "a cosmological light, a divine light, the light of the phenomena. Light as grace" (Galloway 2012:161).

Afrunding: Konklusion

Jeg vil som opsummering af min læsning fremstille min forståelse af forbindelsen mellem det gennemgåede og Negarestanis litterære titelfigur cyklonen. Cyklonen er et fraktalt objekt, der i sin irregularitet står enigmatisk og ubeskrivelig tilbage. Den geologiske orientering befordrer en fraktal objektontologi, forstået som en undersøgelsesramme, der tager højde for analyseobjektets kompleksitet og mangfoldighed. Olien som cyklon bevæger sig, former og skaber verdensnarrativet, former kapitalismen, krige, Stater etc. Cyklonen er et altomfattende spekulationsfelt af skævvridninger, integration og differentiering, som får mulighed for at opstå og transformere sig. Den kan støbe nye filosofiske, videnskabelige, kulturelle og kunstneriske konstruktioner omkring sig.

Med Deleuzes og Guattaris rhizomatiske tilblivelsestænkning, der struktureres af stratifikationslag, kan Legemet uden Organer (samstillet med olien som entitet) skabe nye forbindelser i mangfoldige netværk. Hos Negarestani manifesterer og selvorganiserer det materielle sig som anonymt materiale i verdensblivelsen. Krigsmaskinen, som jeg hos Negarestani kalder krig-som-en-maskine, driver, ligesom olien, alle narrativer fremad som understrømme. Heideggers afgrundsværen tilbyder *Cyclonopedia* en forståelse af det ontologiske, der gemmer sig i dybet, men indvirker og dominerer overfladen. Det åbner for blobjektivitetens tingheds dynamiske virkning som anonymt materiale samt dustismens sorte lys som en narrativ aktør. Jeg ser af den årsag en affinitet mellem værkets stilistiske udtryk og tænkningens indhold. Det afslører sig og kommer til udtryk gennem min arkæologiske læsning. Olien blobber op i læsningen.

Af den årsag finder jeg beskrivelsen af en fraktal ontologi givende beskrivelse af Negarestanis geofilosofi, der, som det litterært set også bliver formidlet i *Cyclopedia*, kredser om sig selv i cyklonlignende formationer. Negarestanis dustisme og blobjektivitet ansporer en art kaostilstand som grund for tilblivelse, befordret af ubegrænset mangfoldighed. Der er altid

noget parasitisk, noget baggrundsstøj, dybde og mørke til stede. Det bevæger sig rundt i det afgrundsdybe, det manifesterer og aktualiserer sig gennem plothullerne i den fraktale ontologi.

Litteraturliste

- Deleuze, Gilles et. al.: *Tusind plateauer: Kapitalisme og Skizofreni*, 2005 [1980]. 1. udg. Det Kongelige Danske Kunstakademis Billedkunstskoler. ISBN: 87-7945-041-5
- Gilles Deleuze: *Difference and Repetition*, 2014 [1968]. London: Bloomsbury. ISBN: 0826477151
- Hardt, Michael: Gilles Deleuze: *An Apprenticeship in Philosophy*, 1993. Minneapolis: University of Minnesota Press. ISBN: 9780816621606
- Heidegger, Martin: *Væren og tid*, 2007 [1927]. 1. udgave, 1. oplag. Århus: Forlaget Klim. (orig. 1927). ISBN: 9788779553675
- Heidegger, Martin: 'Was ist Metaphysik'. *Philosophy Today*, 2018 [1929]
- Hensel, Michael et. al.: 'Morphogenesis and the Mathematics of Emergence'. In *Emergence: Morphogenetic Design Strategies*. 1. udg. 2004, Academy Press.
- Keller, Edwind et. al.: *Leper Creativity: Cyclonopedia Symposium*, 2012. Brooklyn, NY: punctum books. ISBN: 9780615600468
- May, Todd: Gilles Deleuze: *An Introduction* 1. udg. Cambridge University Press, 2005. ISBN: 0 521 84309 X
- Negarestani, Reza: *Cyclonopedia: Complicity with Anonymous Materials*, 2008. 1. udgave, 1. oplag. Prahran, VIC: re.press. ISBN: 9780980668322
- Sholtz, Andrea J. et. al.: 'Heidegger and Deleuze' in *The Bloomsbury Companion to Heidegger*, 2013.

Michel Serres' økofilosofiske projekt

– *En gentænkning af relationen mellem menneske og natur?*

skrevet af Ida Blok Gamborg Christiansen, AAU · udgivet februar 2021

Abstract

This paper seeks to assess to which extent humankind and the anthropocentric worldview are capable of approaching the damage we are inflicting on nature through climate change. Michel Serres introduces the theory that we have to declare war with nature in order to make peace with it and ourselves. In contrast to this thought, Aldo Leopold argues for an expansion and a reestablishment of a land-ethic. The paper questions how we, as a collective entity, are capable of declaring war against something as objective as nature. Furthermore, it seeks to discuss whether the anthropocentric approach to nature gives us the power to control the climate changes we are facing or whether this mode of thought is naïve. In the end I will present an alternative theory to Serres' declaration of war since Leopold argues that a virtue-ethical approach might be sufficient.

Indledning

Menneskeheden står over for et globalt, nationalt og regionalt problem, nemlig forandringer i klima og miljø. Med modsatrettede videnskabelige undersøgelser tyder det på, at den internationale enighed om problemets omfang er vanskelig at nå. Spørgsmål om hvorvidt disse forandringer er menneskeskabte eller naturlige, samt hvorvidt vi mennesker er i stand til at gribe ind i klimaets udvikling, er spørgsmål der tilfalder politik, naturvidenskaben, psykologien og filosofien. For er naturen kontrollerbar

eller ukontrollerbar? ¹⁵ Filosofien har, foruden mange andre temaer, interesseret sig for menneskets relation til naturen. Med Aristoteles' idé om den biologiske rangstige begrebsliggjorde man senere hen den biologiske trinstige (*scala naturae*) med mennesket på toppen af det sociale og biologiske hierarki. Antropocentrismen manifesterer sig i denne opgave ud fra den tanke, at mennesket er i stand til at omskabe det geologiske landskab ved udryddelse af arter og udledning af CO². Her melder spørgsmålet sig om hvorvidt vi, som kollektiv enhed, evner at tilgå klimaet og dets forsøgte stabilitet og (måske) mest af alt vores egen overlevelse. Dette spørgsmål har Michel Serres, fransk filosof og videnskabshistoriker, behandlet i sin bog *Naturpagten* (1992) med tesen: vi skal erklære krig mod naturen. Men hvordan kan mennesket, som kollektiv enhed, erklære krig mod noget så objektivt som naturen? Har menneskets antropocentriske overmagt taget overhånd, når vi tænker os i stand til at ændre og forme klimaet, og kan konsekvenserne af en ændring af os selv i dydsetisk øjemed være tilstrækkeligt, hvad angår naturens og menneskets overlevelse? Denne opgave bestræber sig på at behandle og diskutere ovenstående spørgsmål med inddragelse af Slavoj Žižek, Michel Serres, Jesper Egholm, J. Baird Callicott, Lynn Margulis og Aldo Leopold.

Den objektive vold

Michel Serres gentænker i *Naturpagten* menneskets relation til naturen med tesen om, at vi skal indgå i en ny fælles kontrakt med den. Kontrakten eksekveres ved en krigserklæring, hvilket kræver uddybning af hvad sådan en er, samt hvorfor han finder den nødvendig. Hertil skal en kort stipulering af begrebet 'objektiv vold' finde sted. Serres er af den opfattelse at vi, som kollektiv menneskeenhed, har påført verden objektiv vold; en vold der

¹⁵ Naturen er et ekstremt ambivalent begreb som jeg sjældent benytter, da jeg ikke selv kan definere hvad 'natur' indebærer. Dog vil jeg behandle begrebet holistisk. Altså alt hvad der indebærer liv, arter, land etc., selvom denne definition foretages en smule modvilligt.

adskiller sig fra den fysiske, synlige og 'subjektive' vold. Disse voldssystemer har den slovenske filosof, Slavoj Žižek, defineret i sin bog *Vold* (2008). Han beskriver den subjektive vold som værende kendetegnet ved, at der findes en klar afsender/aktør med et tydeligt telos om at forvolde en given modtager skade. Dette kan f.eks. funderes i civil ulydighed, terrorhandlinger og mord. Handlingerne er her rettet mod omgivelserne, med den hensigt at skade eller besejre; altså er handlingen og aktøren åbenlys (Žižek 2008: 7). Derimod er objektiv vold af den karakter, at den aktør, der udfører den, ikke er bevidst om de effekter som volden bringer. Den objektive vold (eller systemisk vold) kan være systemer konstrueret af en gruppe af mennesker, der med handlinger/overbevisninger kan være med til at opretholde disse systemer uden ønsket om voldelighed. Intet subjekt kan tilskrives den skjulte, voldelige handling og dens eventuelle katastrofale konsekvenser, da den er kollektiv og udføres gennem de systemer der opretholdes (ibid.: 8). Det, der adskiller Serres' forståelse af objektiv vold fra Žižeks er at den objektive vold melder sig mod det objektive grundlag for menneskets liv. Her taler han om, at volden er med til at skabe forringede levevilkår for mennesker, da volden har som konsekvens at naturen, og dermed menneskene, lider skade (Serres 1992: 24-25). Når vi ikke kan tilskrive specifikke aktører skylden for klimaforandringerne, mister vi vores moralske fornemmelse for ansvarlighed: derfor giver det mening i Serres' teori at omtale effekterne som objektiv vold.

Med Serres' poetiske udlægning af menneskets relation til naturen inddrager han Goyas maleri *Stokkeslaget*. Her illustrerer han at vi glemmer at det som vi antager som værende besejret, nemlig naturen, er den der slutteligt vil besejre os, hvis vi ikke opdager og gentænker vores relation til denne. De to kæmpende parter i Goyas maleri, menneskene, er så opslugte af deres interne kamp, at de ikke bemærker at de befinder sig i en sump, som til sidst vil gøre en ende på dem begge (ibid.: 10). Metaforen om den subjektive kamp illustrerer den udfordring vi mennesker står overfor. Vi har

altså i den subjektive kamp (vold) været så fokuserede på den konkrete strid, at vi har tabt blikket for at vi er oppe imod en langt større entitet; nemlig naturen. Denne objektive, fælles modstander har vi endnu ikke anerkendt. Serres problematiserer også at sumpens opslugning af menneskene førhen var et lokalt, men nu et globalt, problem. Sumpen er altså blevet til planeten Jorden (ibid.: 13). Det faktum, at problemet manifesterer sig globalt, fordrer i Serres' øjemed at vi som kollektiv enhed søger en løsning, rettere sagt en fred, med naturen, da den objektive vold har indvirkning på naturens systemer og dets betingelser for alt liv. Serres' filosofiske projekt er altså at vi skal forstå, hvordan menneskehedens kollektive handlinger har blandet sig sammen med naturens særegne system. Serres' teori fordrer at vi erkender at menneskehedens samlede effekt på det globale miljø skal betragtes som en global aktør; altså den aktør der kan skildres i teorien om den objektive vold.

Krigen som et nødvendigt onde

Det faktum at vi endnu ikke har erkendt, at det kollektive subjekt (menneskeheden) står over for et kollektivt objekt (naturen), fordrer en ny relation mellem de to parter: heraf bringes tanken om krigserklæringen i spil. Serres mener nemlig at vi befinder os i en før-retslig kaotisk naturtilstand¹⁶, hvoraf krigserklæringen kan danne struktur i det kaos, vi befinder os i.

Før vi kan erkende hinanden, må vi indgå i en kontraktlig tilstand mellem natur og menneskehed. Denne kontraktlige tilstand nødvendiggør en anerkendelse af begge aktører via de juridiske betingelser som ses, når lande erklærer krig mod hinanden. På denne måde sikres naturens og menneskehedens rettigheder via et sæt af regler og konventioner. Den fælles

¹⁶ Naturtilstanden er et Hobbesiansk begreb, der er anvendt i hans bog *Leviathan*. Naturtilstanden er præget af en konkurrencelogik mellem mennesker. Der findes hverken retfærdighed eller uretfærdighed, og der er ingen juridiske regler til at forhindre det faktum, at vi alle er i overhængende livsfare i denne tilstand.

kontraktlige kode omorganiserer den usynlige objektive vold som lader sig udspille, da kontrakten er af retslig art: ”Men hvis krigen, den væbnede konflikt, der bevidst, forsætligt og formelt erklæres, netop er et retsligt forhold, er på den anden side den objektive vold et faktisk forhold uden nogen forudsat kontrakt” (Serres 1992: 24).

Serres mener at krigen ikke manifesterer sig selv ved ’rå voldsekspllosion’, men gennem en organiseret retstilstand, der skal sikre begge parter rettigheder (ibid.: 28). Den er, i modsætning til den objektive vold som er grænseløs, gentagende og regelfattig; det er altså den objektive vold der, uden retsforhold, fører os mod en automatisk udslettelse og destruktion af verden. Truslen om den kollektive død fordrer altså, at vi skal

”(...) opfinde en ret med gyldighed for den objektive vold, nøjagtigt som vore udviskede forfædre opfandt den ældste ret, der i kraft af kontrakten forvandlede deres subjektive vold til det, vi kalder krige. En ny pagt, en ny forudgående overenskomst, som vi må indgå med menneskeverdens objektive fjende: verden som sådan. Alles krig mod alt.” (ibid.: 30).

En af Serres’ unikke hovedtanker er at naturen ikke længere kan betragtes som den enhed, der kan ødelægge mennesket, da den samlede effekt af menneskets kollektive handlinger (f.eks. industrien) har resulteret i at den antagede balance mellem natur og menneske er vendt på hovedet. Ifølge Serres var mennesket nemlig ”(...) indtil for nylig en forsvindende prik, som klimaet besejrede” (ibid.: 34). Det er altså nu naturen der er trængt i defensiven, hvilket i sidste ende resulterer i katastrofale følger for menneskeheden. Han mener nemlig at vores indvirkning på verden tager form af en væren af samme styrke som verden (ibid.: 39). Dette har som effekt at vi nu er nået til det punkt hvor vi er tvunget til at supplere Rousseaus’ sociale kontrakt, *Samfundspagten* med *Naturpagten*, da den objektive vold, som vi har påført verden, ikke giver os andet valg (ibid.: 39). Naturpagten er altså funderet i menneskets relation til naturen og ikke blot menneskets relation til hinanden i det sociale fællesskab, som set ved Rousseau. Men hvad er det som denne krigserklæring mod naturen kan føre

med sig? Ifølge Serres er det optimale udfald af krigen fred (ibid.: 39). Han mener at idet vores vold mod naturen formindskes via naturpagten, vil naturens skønhed stige som resultat af at vi, via pagtens regler og retningslinjer, behandler den bedre. Dette resulterer i en fred med verden og en fred med os selv: ”Vi må slutte, beslutte, en sådan fred indbyrdes for at værne om verden og denne fred med verden for at værne om os selv” (ibid.: 48). Serres’ filosofiske projekt kan dog kritiseres fra adskillige positioner. For hvordan kan man erklære krig mod en ’tavs’ og objektiv verden? Har vores menneskelige handlinger, den objektive vold, virkelig så stor indflydelse på naturens systemer, samt kan vi slutte fred med naturen (og os selv) på anden vis?

Kritik af Serres’ økofilosofiske projekt

Et af problemerne ved Serres’ økofilosofiske projekt er at det er lavpraktisk, sværmerisk og ukonkret. En krig mod naturen er besværlig at konkretisere, hvad angår det faktum at Jorden er en objektiv og universel størrelse. Stridens domæne er, som Egholm skriver, nu objektivitetens, og det faktum, at det er mennesket alene der kan være og er et potentielt retssubjekt, bevirker at vi ikke kan tilskrive de samme rettigheder til Jorden som til subjekter: ”For den radikale økologi kan alle naturvæsener tilskrives rettigheder, hvilket resulterer i et brud med den politiske modernitets transcendentale betingelse: at alene fornuftsvæsener tilskrives rettigheder” (Egholm 2018: 76). Det kræver altså en omorganisering af det ontologiske hierarki, med mennesket på toppen. Ydermere angriber denne tanke vores forståelse af den ’juridiske rationalitet’. Som Egholm skriver bliver ”menneskets rettigheder sekundære og ”livets” rettigheder primære” (ibid.: 76). Her opstår et problem. For det vil være subjekterne som konstruerer rettighederne på vegne af naturen. Retstilstanden er nemlig, ifølge Egholm, et ’kulturelt fænomen’, hvoraf det bliver et problem at nedtvinge den objektive verden vores egne subjektive terminologier (ibid.: 80-81).

En af de måder, hvorpå man kan anskue Serres' krigserklæring mod naturen, er de konventioner som er skabt til reduktionen af CO²-emissionerne. Dog forekommer der sjældent enighed mellem nationerne og oftest ender møderne uden resultat. Som Callicott skriver,

“The United States government, however, refused to heed the call for general mobilization following the Kyoto [climatechange] Protocol in 1997; the Copenhagen Summit on climate change ended [...] with no agreement; and the Durban climate conference of 2011 ended with only a “roadmap” to show the global community of nations the way to future agreements, binding, if ever they will be, only by 2020; and the Rio + 20 Earth Summit of June 2012 “accomplished nothing,” according to climate activist Bill McKibben, nor did the Doha Climate Change Conference of November– December 2012 reach any agreement to take immediate and effective action” (Callicott 2014: 244).

Serres' tanke om at mennesket, som kollektiv enhed, sammen skal erklære krig mod naturen, er altså et ekstremt svært projekt at omsætte til praksis. Idealistisk set ville det globale samarbejde resultere i sammenhold og fælles ansvar, men i stedet skaber det intern splid og fralæggelse af forpligtelser. Udover at de internationale konventioner sommetider mislykkes, har videnskaberne også hver deres måde at anskue løsningerne til klimaproblematikkerne på. Derfor kan der ikke skabes et normativt og alment accepteret grundlag for handling, da vi endnu ikke er nået til fuldstændig enighed om hvordan vi skal handle (ibid.: 245). Dette problematiserer Serres' teori om hvilke juridiske rettigheder vi, som samlet menneskehed, forpligter os på når vi taler om ansvarlighed i klimadebatten.

Callicott nævner i kapitlet 'The Natural Contract and Environmental Virtue Ethics' fra bogen *Thinking Like a Planet: The Land Ethic and the Earth Ethic* (2014) videnskabshistoriker og biolog Lynn Margulis. Margulis er kritisk over for den antropocentriske forestilling om at vi, som menneskehed, kan skade Jorden i dét omfang, at selve Jorden lider skade. Hun mener derimod at vores handlinger kun kan lede til destruktions af *menneskeheden selv*: "Lynn Margulis thinks that human worries about destroying or even seriously damaging life on Earth—the living Earth, the

biosphere, Gaia—are exaggerated. 'Gaia, a tough bitch' she writes, 'is not at all threatened by humans'" (ibid.: 232). Hun henviser til at de geologiske fodspor understøtter denne teori, nemlig at Jorden har været udsat for langt større destruktive kræfter end vi mennesker nogensinde vil være i stand til at påføre den. Ifølge Callicott mener Margulis at en ende på den kollektive menneskehed sågar fordrer ny diversitet og nye livsformer:

"Our unstinted burning of fossil fuels may elevate CO₂ and other greenhouse gases—attended by compounding positive-feedback biospheric processes [...] and may thus accelerate an increase in warming and with it a reduction of biodiversity so great as to mark a sixth mass extinction event. If Earth's past life history is any indication, afterward, new species will evolve, biodiversity will gradually recover, and Gaia will live on stronger and richer than ever. Indeed, without the anthropogenic revolution in Earth's biography now emerging, the Earth would be headed for another glaciation" (ibid.: 237).

Serres og Margulis er enige, hvad angår tanken om at vi i sidste ende udsletter os selv. Men ifølge Margulis er den objektive vold som vi påfører Jorden, ikke af så stort et omfang at vi i total forstand kan destruere den. Ej heller er, som Serres påstår, "vores væren-i-verden forvandlet til en væren af samme styrke som verden" (Serres, 1992: 39). Margulis er mere optimistisk, selv ved tanken om at vi som menneskehed udryddes. Dette er i modsætning til Serres, som mener at vi bliver nødt til at tilslutte os den fælles tanke om at vi, via naturpagten, tænker Jorden ind som aktøren som vi, som menneskehed, står i relation til. Jorden og naturen skal altså tildeles juridisk status til nedsættelse af de skader, vi påfører den, men også os selv.

Serres nævner den forvirring der opstår, når vi betragter de forandringer der forekommer i klimaet. For skal vi anse dem som værende del af en naturlig udvikling eller en effekt af vores handlinger? Han siger dertil at vi ikke ved det med sikkerhed:

"Henviser den stabile række af varme og tørre dage, som Europa netop har nydt eller ængsteligt gennemlevet, til vore egne handlinger eller snarere til variable, der betragtes som naturlige? Skyldes oversvømmelsen foråret eller en aggression? Vi ved det bestemt ikke; al vor viden, med dens vanskeligt fortolkelige modeller, bidrager endda til denne uvished" (ibid.: 15).

Dog afviser Serres tanken om at effekterne af menneskelige handlinger ikke har påvirkning på Jorden, da de fysiske og kemiske stoffer som vi udleder ikke er dens historie bekendt: ”Noget tilsvarende har selv den fjerneste fortid aldrig nogensinde kendt. På grund af vore egne indgreb forandres luftens sammensætning og dermed dens fysiske og kemiske egenskaber” (ibid.: 14). Kan vi dermed *undgå* dette, eller i det mindste medtænke naturen i vores juridiske koder, er det ifølge Serres klart at foretrække. For idet vi finder vores

” ... handlinger uskyldige, og vi vinder, vinder vi intet, historien fortsætter som før; men taber vi, mister vi alt, vi står uforberedte over for en mulig katastrofe. Hvis vi omvendt vælger at gøre os ansvarlige, og vi taber, mister vi intet; men vinder vi, vinder vi alt, og vi forbliver historiens hovedpersoner. På den ene side altså enten ingen gevinst eller et tab, og på den anden side enten gevinst eller intet tab; dermed bortvejes enhver tvivl!” (ibid.: 15-16).

Vi skal altså gøre os ansvarlige og tage vores magt over naturen alvorligt så vi enten vinder, eller intet taber. En anden relevant kritik af Serres er, at balance og ligevægt i hans teori ikke er eksplicerede (Egholm 2018: 93-94). For hvis vi skal have hans svagt definerede balance som udgangspunkt, hvad indebærer så denne balance? Kan balancen finde sted uden os mennesker? Den kosmiske orden er en orden, *vi* har konstrueret og som kan ses fra forskellige positioner. Som Callicott hentyder til kan det ifølge Margulis, lade sig gøre at ordenen og den klimarelaterede balance genfinder sig selv, uden mennesket som deltagende aktør på Jorden (Callicott 2014: 237). Derudover findes der mange værdisætninger og kriterier for hvem og hvad der skal overleve, samt hvem og hvad der er en nødvendig enhed for, at denne konstruerede balance i relationen mellem menneske og natur opretholdes, hvilket udgør et omfattende problem i klimaproblematikken. Det kan derfor diskuteres hvorvidt naturen som helhed har intrinsisk værdi, eller om det kun er dele af den, hvilket Serres ikke ekspliciterer.

Et dydsbaseret alternativ

Det kan lyde drastisk at erklære krig mod naturen, og nødvendigheden af så alsidig en tanke fordrer et alternativ. For kan effekterne af en ændring/tilføjelse af menneskelige dyder være tilstrækkeligt? Aldo Leopold skriver, i sin bog *The Land Ethic* (2008), at regler og forpligtelser ikke kan bestå, medmindre vi begynder at medtænke naturen og landet i filosofien og ikke mindst lade denne indkode sig som en menneskelig dyd. Nutidens udlægning af landetik kritiseres i Leopolds teori for at være baseret på økonomisk 'self-interest' (Leopold 2003: 41). Dette kan anskues for at være en af de uønskede effekter af Serres' teori vedrørende nationernes krav om samarbejde (via krigserklæringen). Hver nation vil nemlig oftest være styret af dennes økonomiske 'selvinteresse'. Som tidligere nævnt har netop dette faktum synliggjort sig ved de forskellige konventioners manglende enighed. Leopold mener nemlig, at selvinteressen øges via de tiltag, der foretages i økopolitikens navn:

“ (...) obey the law, vote right, join some organizations, and practice what conservation is profitable on your own land: the government will do the rest. Is not this formula too easy to accomplish anything worth-while? It defines no right or wrong, assigns no obligation, calls for no sacrifice, implies no change in the current philosophy of values. In respect of land-use, it urges only enlightened self-interest” (ibid.: 40).

I stedet for at erklære krig mod naturen skal vi, i Leopolds udlægning, leve *med* den. Vi kan, via dyden 'selvrespekt', slutte fred med naturen og dermed med *os selv*. Der er ifølge Leopold ingen etik som har omdrejningspunkt i menneskets relation til landet, planterne og dyrene, af hvilken grund han forsøger at skabe en i landetikken (ibid.: 40). Som Callicott gengiver, så er Leopolds mål at bringe denne selvrespekt ind i den generelle samfundsindstilling og at tilføje den til dets love:

“Self-respecting societies enact laws against human trafficking, inhuman working conditions, and, Leopold would add, waste, pollution, and unnecessary environmental damage—and it would punish those who violate both human rights and environmental integrity, stability, and beauty” (Callicott 2014: 255).

Serres problematiserer denne tanke, da historien beviser at vi mennesker forbliver blinde over for naturen (Serres 1992: 19). Leopold adskiller sig fra Serres' socialkontrakt, *Naturpagten*, da han ikke medtænker en fundamental antropocentrisk etik i sin teori. Han er derimod mere dialektisk, hvad relationen mellem menneske og land angår, og mener at vi afhænger af naturen, og at naturens bevarelse og skønhed afhænger af os.

En tilføjelse til 'landdyden' opfordrer mennesket til at *samarbejde* med naturen frem for at *modarbejde* den (Leopold 2003: 39). Her nævner han den harmoni som opstår mellem menneske og land, når vi tænker 'conservation' (på dansk bevarelse af land) ind som en forpligtelse som mennesket stiller sig overfor. Den økologiske bevidsthed vil udmønte sig i en individuel ansvarsfølelse for landets sundhed, hvilket vil forøge den enkeltes selvfornyelse:

“A land ethic, then, reflects the existence of an ecological conscience, and this in turn reflects a conviction of individual responsibility for the health of the land. Health is the capacity of the land for self-renewal. Conservation is our effort to understand and preserve this capacity” (ibid.: 45).

I stedet for at vi, som i Serres' teori, skal tage udgangspunkt i *Naturpagten* og dens sikring i form af juridiske rettigheder for naturen og for *os selv*, så skal vi i Leopolds teori åbne muligheden for at definere hvad der, i dydsetisk øjemed, er etisk og æstetisk rigtigt, da "A thing is right when it tends to preserve the integrity, stability, and beauty of the biotic community. It is wrong when it tends otherwise" (ibid.: 46). Relationen mellem natur og menneske vil være i harmoni, og en krigserklæring mellem *man and nature* er i Leopolds teori ikke nødvendig.

Konklusion:

Serres' økofilosofiske projekt er svært at praktisere, da teorien om krigserklæringen mod naturen fordrer talrige problemer. Det er nemlig bevist, at samarbejdet mellem nationerne i international sammenhæng oftest ender med striden om hvem der bærer hvilket ansvar, samt hvordan

de juridiske rettigheder tilskrevet Jordens vedligeholdelse i praksis skal håndhæves. Ydermere er det tydeligt at Serres forsøger at opretholde tanken om menneskets overlevelse, modsat Margulis som fremlægger ideen om at klimaforandringerne fordrer ny diversitet, endda uden at mennesket er en del af det. Man kan desuden sætte spørgsmålstegn ved hvilke dele af naturen, der skal tilskrives intrinsisk værdi, samt med hvilket normativt grundlag rettighederne skal formuleres; dermed er det svært at erklære krig mod naturen som objektiv entitet. Et yderligere problem er, som Leopold skriver, at de love og regler der nedskrives blot øger den enkelte nations egeninteresse. Her henvises der til menneskets moral og en tilføjelse af dyden *selvrespekt*, da denne hverken drives af økonomisk eller egen interesse. Klimadebatten positionerer sig altså i adskillige filosofiske, såvel som videnskabelige teorier, med hver deres indstilling og potentielle løsning til hvordan vi kan slutte fred med naturen. Hvad enten løsningen er baseret på en krigserklæring eller en fredserklæring, så er teorierne med til at sætte relationen mellem menneske og natur op til yderligere debat. Dertil kan man spørge hvorvidt vi i klimadebattens retoriske hede befinder os i Goyas portrættering af 'Stokkeslaget'; mellem nationer udkæmper vi interne kampe, og mens debatten tager til, synker vi dybere ned i sumpen, til vi pludselig får øjnene op for at vi ikke længere kan forhindre vores kollektive udslettelse i at finde sted.

Litteraturliste

- Aristoteles 2011. "Politics." i *Classics of Philosophy*, redigeret af Pojman, L. P., & Vaughn, Lewis, 308-341. New York: Oxford University Press.
- Callicott, J.B. 2014. "The Earth Ethic: A Critical Account of its Anthropocentric Foundations – The Natural Contract and Environmental Virtue Ethics." *Oxford Scholarship Online*: 235-265. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199324880.003.0010.
- Egholm, Jesper 2018. "Økosofi – om Michel Serres og Naturpagten." *Slagmark – Tidsskrift for idéhistorie*: s. 75-102.
- Hobbes, Thomas. 2011. "Leviathan." i *Classics of Philosophy*, redigeret af Pojman, L. P., & Vaughn, Lewis, 519-557. New York: Oxford University Press.
- Leopold, Aldo. 2003. "The Land Ethic." i *Environmental Ethics*, redigeret af Light, A. & Roston III. Blackwell Publishing.
- Rousseau, Jean-Jacques. 2007 [1762]. *Samfundskontrakten, eller statsrettens principper*. På dansk ved Mogens, C.J. Frederiksberg: Det lille forlag.
- Serres, Michel. 1992 [1990]. *Naturpagten*. På dansk ved Brandt, P.A. Kbh: Rhodos.
- Žižek, Slavoj. 2008. *Vold*. På dansk ved Hansen, B. Aarhus Universitet: Forlaget Philosophia